

De voogdgedingen van 1703 en 1705 te Swalmen

Swalmen en zijn inwoners in het begin van de 18e eeuw

Roermond, 25 november 1700

Men luidt de klokken vanwege het overlijden van Zijne Eminentie Hoogheid Carolus II, koning van Spanje

Roermond, 9 februari 1702

Wekelijkse vergadering van de magistraat op de donderdag. De burgervandrigs moeten hun vaandels naar het stadhuis brengen, om tot sieraad te kunnen dienen bij het feest der inhuldiging van Zijne Majestijt Philips V, kleinzoon van Lodewijk XIV van Frankrijk, als hertog van Gelre

Bij het lezen van de vele bewaard gebleven voogdgedingen van Swalmen werd ik extra nieuwsgierig toen ik de voogdgedingen uit 1703 en 1705 las. Ik besloot te onderzoeken of ik meer te weten kon komen over de dingen die er speelden in die jaren in het dorp. Maar het bleek dat je je onmogelijk kon beperken tot de plaatselijke gebeurtenissen: Swalmen werd noodgedwongen meegesleept in internationale gebeurtenissen die de lokale zaken sterk bleken te beïnvloeden. Het eerste deel van dit verslag gaat dan ook over de economische en politieke situatie van Oppergelre en nog ruimer West-Europa in die tijd en het onderzoeken en bespreken van de bronnen die hier over meer kunnen vertellen, vooral natuurlijk in relatie met de lokale gebeurtenissen. Het tweede stuk beschrijft "de sprekers van de voogdgedingen": van een aantal inwoners van Swalmen wordt hun levensverhaal en positie in het dorp besproken. Tot slot worden al de kwesties die bij de voogdgedingen ter sprake kwamen in 1703 en 1705 uitgebreid becommentarieerd.

De economische omstandigheden

In de Republiek Nederland was de zeventiende eeuw de gouden eeuw. Dat gold zeker voor Holland, in iets mindere mate ook voor de overige gewesten. Maar "gouden eeuwen" waren voor bijv. Maastricht, Roermond en Venlo vooral de jaren tussen 1150 en 1550. De periode 1550 tot omstreeks 1600 was door de vele oorlogshandelingen, belegeringen, plunderingen en het stil vallen van de handel desastreus. Tussen 1600 en 1700 krabbelden deze steden weer enigszins op en ontstond er een nieuwe bloeiperiode, maar door de enorme versnipperdheid van het gebied, de talloze beperkingen in de handel en de toch ook nog regelmatige oorlogshandelingen was de welvaart absoluut niet vergelijkbaar met die van Holland. We kijken nu naar de periode daarna, het begin van de 18e eeuw. In 1717 is dhr. van Aefferden aangesteld als stadhouder van het Staatse deel van het Overkwartier te Venlo. Daarvoor werkte hij in Roermond. In 1727 schrijft hij een uitgebreid stuk over de geschiedenis van het overkwartier van Gelre sinds 1543. Zo zegt hij daarin: "De stad Roermond met vier dorpen en het land van Weert en andere vrijheerlijkheden, die samen het keizerlijke district sinds 1715 vormen, was vroeger een florissant gebied waar de handel en nijverheid welig tierden, maar het gebied is nu vervallen en ontvolkt." ¹

Hoe komt dat? In 1698 wil de Spaanse koning Karel II wat gaan doen aan de zware handelsbelemmeringen, veroorzaakt door de vele tolleren op de Maas. Zo werden de vanuit Nederland komende handelswaren door de Spaanse tolambtenaren door een nieuwe wet vanaf 1698 nog maar slechts met de helft belast in een poging om de handel een nieuwe impuls te geven. Helaas, twee jaar later werd dit alweer teruggedraaid. Op de Maas van Gorcum tot Luik werden in die tijd maar liefst 20 stedige en 26 merktollen geheven. Zowel Venlo als Roermond hadden stapelrecht om handel over land naar naburige dorpen tegen te gaan. De grootste malaise moest in 1701 nog komen, maar zelfs in deze tijd zijn huizen en land al sterk in prijs gedaald. 6 april van dat jaar lezen we bijv. dat een onderpand uit 1699 twee jaar later al te weinig waard wordt bevonden en dat er "bij dese conjuncture van tijden" een extra onderpand bij een lening moet worden gegeven (RHCL Maastricht, SA Swalmen en Asselt, magazijnlijst nr. 20 fol. 28vs-29). In 1705 is onderzocht of de Roer niet bevaarbaar gemaakt kon worden om een meer rendabele handel met het Gulicker land tot stand te brengen. Deze plannen zijn nooit echt uitgewerkt. In 1715 was de handel intussen zo verlamd dat de handel in graan in Venlo vrijwel geheel was komen stil te liggen, diverse gildes waren opgeheven en er werd nog maar slechts een vijfde deel aan Hollandse waren in vergelijking met vroeger verhandeld. In Roermond was de situatie vergelijkbaar.² Enkele natuurrampen hebben de ellende nog verder vergroot. 1707 extreme hitte en winter 1708/1709 extreem en lang koud. Vooral dat laatste heeft tot grote voedselschaarste geleid. In 1712 heeft Beesel zoveel schulden dat de gemeente bankroet is. De Staten generaal geeft dan een lening met rente van 5% van 6000 gulden, binnen twee jaar na afloop van de oorlog terug te betalen.³

Swalmen, 22 Maart 1701

Het is frisjes deze dinsdag, alhoewel de lente officieel net begonnen is. Maar de vorst is uit de grond en de mensen in Swalmen willen deze dagen gebruiken om flink aan de slag te gaan op het land.

Enkele vrouwen op de markt staan de laatste nieuwtjes door te geven, op weg naar de bleekwei.

"Wat erg die jongen van Smeets, in Asselt. Net pas 12 jaar. Hij leek weer beter te gaan worden. Ze hebben hem gisteren begraven. O ja, en Agnes Thuwissen, de vrouw van Piet Wullems, heeft een dochttertje gekregen. Trienke, heet het kind."

"Gaat alles goed?"

"Ja, nog wel, maar dat wordt natuurlijk afwachten. De moeder is erg mager, hopelijk heeft ze genoeg melk."

Zo babbelend komen ze bij de bleekwei. Dan opeens horen ze een hoorn schalmeien. Ties Mooren staat op de markt en kijkt erg gewichtig.

"Wat krijgen we nou, wat staat ons nu weer te wachten?"

De vrouwen leggen de lakens uit en lopen terug. Er zijn meer mensen op het geluid afgekomen. Ter ondersteuning worden dan ook nog de kerkklokken geluid, maar dat kan niet vanwege dreigend onweer zijn. Ties Mooren toetert nog een keer en neemt het woord.

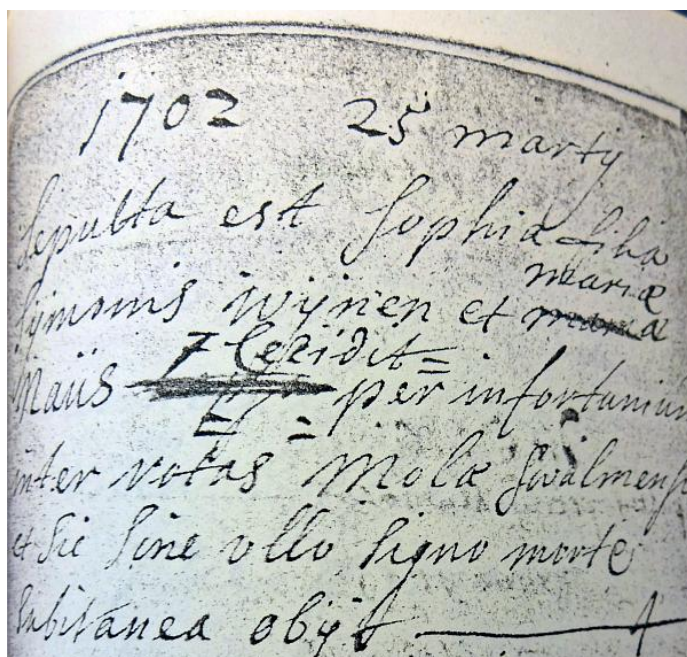
"Ze komen, ze komen!"

"Wie komen er?"

"De Fransen, wel duizenden, uit Venlo. Ze komen vandaag nog. Jan Swaken is naar Hillenraad om te vragen wat we moeten doen. Hij heeft gezegd dat iedereen zo snel mogelijk naar de markt moet komen en ik alvast de klokken moet luiden. Ga het maar snel tegen iedereen die je kent zeggen, ik ga nu als een gek naar de Hei en Andries is al naar Willer en Asselt. Huizen en stallen goed afsluiten!"

De Fransen kwamen inderdaad en marcheerden door naar Roermond. Daar werden ze gewoon toegelaten. Wat was er aan de hand? Een groot deel van het huidige België, Nederlands Limburg en

bepaalde aangrenzende gebieden in het huidige Duitsland hoorden tot 1701 bij de zogenaamde Spaanse, ook wel Zuidelijke Nederlanden genoemd. Lodewijk XIV, Frankrijks zonnekoning, had er al eerder zijn zinnen op gezet en het gebied tussen 1673 en 1678 ingelijfd, maar moest het weer teruggeven. Karel II van Spanje, soeverein hoofd van ook de Zuidelijke Nederlanden, stierf in 1700 zonder directe troonopvolger en Lodewijk XIV maakte al weer aanspraak op de Zuidelijke Nederlanden, hij wilde graag zijn kleinzoon Philips als troonopvolger in Spanje. Roermond was in verwarring, immers de kroonpretendent die Lodewijk XIV beoogde, zijn kleinzoon Philips, was wellicht een wettige? En de Fransen bleven er, uiteindelijk meer dan een jaar. Om het leger te voeden werd voortdurend de hele omgeving afgestroopt, en het ging er vaak niet al te zachtzinnig aan toe. Ter verdediging van Roermond werden vervolgens drie schansen gebouwd, o.a. Swalmen moest materiaal ter beschikking stellen en wel 1130 eikenhouten palissaden met een lengte van 10 voet en een omtrek van 18 duim (13 mei). Later moesten er ook nog takkenbossen en staken worden geleverd en moesten de inwoners allerlei diensten verrichten waarvoor ze nauwelijks betaald werden. (1 schelling oftewel 6 stuiver per dag.⁴) Graaf Coigny, bevelhebber van de Fransen had tevoren nog iets proberen te doen aan de misdragingen van het leger. Zo verbood hij de Franse militairen om de bevolking af te persen of te mishandelen, op straffe des doods. Diefstal van veldvruchten of het kappen van hout zou ook met de dood worden gestraft. Militairen die de sabel trokken, zouden volgens de ordonnantiën van de Allerchristelijkste Majesteit worden gestraft. Verder mochten militairen geen levensmiddelen aankopen buiten de publieke markten om. Er werd zelfs een avondklok ingesteld voor militairen. De handhaving van de nachtelijke orde werd opgedragen aan de sergeanten van de wacht. Geschillen tussen burgers en militairen moesten worden voorgelegd aan de krijgscommissarissen. (plakkaat Spaans Overkwartier 16 juni 1701, gesteld in het Frans). Een en ander had niet de gewenste resultaten: 27 juli 1701 vernielden in Tegelen Fransen de gehele oogst. Bij de Bakenbos in hetzelfde gebied werd Gerrit Bachus gedood door een Franse bajonetsteek.⁵ In Beesel werden in 1701 18 huizen en 56 morgen land verlaten. De Fransen waren verder heel bang dat er te weinig hooi zou zijn voor al de paarden. In hetzelfde jaar kwam er een plakkaat dat er niet voor St. Jan gehooid mocht worden, dit om een optimaal grote hoeveelheid te kunnen oogsten

Swalmen, 22 April 1702

Alles lijkt alweer zijn gangetje te gaan. Ja, je hoort meer Frans. En de voorraadkasten en kelders zijn leger dan normaal. Er wordt stevig gestroopt door veel Swalmenaren in de bossen van Markies Schenck, en dit jaar staat hij het oogluikend toe. En er is nog lang gesproken over dat kind van Simon Wijnen en Maria Naus uit Asselt dat tussen de raderen van de watermolen bekeld is geraakt. Alweer bijna een maand geleden begraven. "Hoe is het met de vrouw van Paulissen?"

"Tja, zielig, zo'n doodgeboren kindje. Maar ze heeft het zelf overleefd. Ze denken dat het wel goed komt"

Op deze vrijdag is het prachtig weer. Maar iedereen blijft op zijn hoede. Er is ontzettend veel gejat door de Fransen. Elke zondag in de kerk wordt er gebeden dat het snel afgelopen mag zijn. De mensen helpen elkaar nog meer als vroeger. Ze weten hoe iedereen het nodig heeft en dat geeft troost. Daar komt Ties Mooren weer. Hij blaast op zijn hoorn. Wat zal er nu weer zijn?

"Mensen van Swalmen, mensen van Swalmen. Hier volgt een waarschuwing! Er zit weer beweging in de troepen van de soldaten. Gisteren is een heel grote groep, misschien wel 30000 man, bij Stevensweert de Maas overgestoken en richting Rijn verdwenen. Ook heb ik gehoord dat er een hele stoet vanuit Erkelenz deze kant op komt. Iedereen kan vandaag het beste binnen blijven en alles afsluiten. Hopelijk gaan ze snel door en zijn we er gelijk van af."

Het leger trok inderdaad deels door Swalmen voorbij, maar er kwamen enkele dagen later van alle kanten opnieuw Fransen op zoek naar voedsel. De mensen sloten hun schuren en stallen maar ze werden met geweld opengebroken en alles wat eetbaar was of enigszins te vervoeren was werd meegenomen. Op 15 mei werd er een schadelijst in Swalmen gemaakt: niet alleen veldvruchten en vee werd gestolen, maar ook bedden, linnengoed en kleren. Totale schade 1087 pattacons en 7 schellingen. Op 21 april waren heel wat Fransen richting Rijn getrokken. Maar in eerste instantie maakte het niet uit, want er waren vanuit Brabant nieuwe versterkingen gekomen. Maar toen leek er dan eindelijk toch wat meer schot te komen in de oorlog. Op 15 mei 1702 verklaarde een alliantie van Engeland, Pruisen en de Republiek de oorlog aan de Fransen. Geallieerde troepen kwamen snel naderbij.

Swalmen, 4 juni 1702

Ties Mooren kijkt bedrukt. Het is zondagochtend. Pastoor Dolmans geeft hem het woord.

"Beste mensen. Ik heb hier een brief uit Roermond, ondertekend ook door de Markies van Hillenraad. Ik zal hem straks ook vastmaken op de deur van de kerk, maar lees hem eerst voor. Iedereen met paarden en karren moet zich a.s. dinsdag naar Roermond begeven. Ook moet er extra brood worden gebakken. Er moet ook touw worden geleverd. Per kar en twee paarden moet ook een manspersoon mee. Er komt een heel groot fourageleger voor de Fransen uit Brussel en wij dienen daar bij aan te sluiten. Je hoeft niet bang te zijn, het gaat alleen maar om een voedseltransport. Alles zal naderhand vergoed worden, maar als we hier nu niet aan toe geven komen ze het zelf halen. Je weet wat dat betekent. Ik heb hier een lijst met wat van welke mensen verwacht wordt, die ga ik nu voorlezen."

Ties las een lange lijst voor. Je hoorde de mensen mopperen en bedrukt kijken. Maar ze wisten dat er geen ontkomen aan was. Iedereen kende het verhaal uit Steijl, hoe daar drie weken geleden een vrouw vermoord was die niet met de Fransen mee wilde werken.. En ze hadden ook al karren moeten leveren enkele weken eerder voor de versterking van Roermond..

De donderdag hierna vertrok een heel groot fourageleger, deels richting Xanten, deels richting Keizersweert bij Duisburg. Keizersweert was nog in handen van de Fransen maar geheel omsingeld door een geallieerd leger. Uiteindelijk is de stad ingenomen. De versterking en ook het fourageleger van de Fransen kwam te laat. De karren en het getouw hebben de Fransen als oorlogsbuit bij de terugtocht meegenomen, de Swalmenaren konden met lege handen huiswaarts keren.

Swalmen, 28 juli 1702

Heet, heet! En al weken droog. Gelukkig staat de rogge en boekweit nog op het veld, hier zijn de Fransen van afgebleven. Maar wat als ze er over een paar weken nog steeds zijn..

Dong, dong, dong. De zware klokken van de Lambertuskerk luiden hun sombere waarschuwings-aankondiging. Drie keer, even wachten, drie keer, even wachten, drie keer. Dat betekent: onraad, sluit je huizen af. Zo is het onlangs afgesproken. De familie Heuskens, die met drie gezinnen in drie huizen op de markt woont, schuift bij elkaar aan en kijkt vanuit de woonkamer naar het tafereel. Duizenden soldaten komen er aan uit Roermond. Het lijkt er op dat het nu eindelijk afgelopen is. Ze durven het niet te hopen. In de huiskamer staan ze al een beetje grapjes te maken. Wat een piassen zijn het met hun rare petjes, grinnikt Herman. Maar dan richt een van de soldaten zijn geweer op het huis en kijkt er dreigend bij. Als grap richt hij het wat hoger. Het schot gaat af. Jan moet er om lachen en de soldaat ook. Maar niet voor lang.

"Brand, brand!"

Door het schot vliegt het rieten dak in de fik. De soldaten die nog langs trekken kijken ook geschrokken, maar worden gemaand door te lopen.

"Water uit de put, water uit de put halen!"

De mensen die aan de markt wonen banen zich een weg langs de doortrekkende soldaten op weg naar de waterput. Maar er is geen beginnen aan. In deze hitte slaat het vuur snel toe, en: verschrikkelijk, ook de aangrenzende huizen vliegen in de fik.

Wat was er aan de hand. Op 28 juli begon een deel van het Franse leger aan de aftocht. Op diverse plaatsen staken ze de Maas over, zowel bij Roermond als bij Rijkell aan de monding van de Swalm. Die laatste groep stak dan hun kamp op bij Horn en Buggenum en bleef daar drie dagen, dan ging het richting Thorn. Hier bleef het leger tot 31 juli, dan trok het weer verder richting Thorn. Swalmen en Beesel stelden in augustus naar aanleiding van deze Franse doortocht een schadelijst op. In Swalmen waren 10 huizen en diverse schuren in brand geraakt door een schot van een van de passerende soldaten: schade 3487 pattacons. Kijken we naar de begrafenisregisters van Swalmen en Asselt in deze maanden dan is er niets te vinden over mogelijke slachtoffers die het niet overleefd hebben. Door te kijken naar een historische kaart in relatie met andere gegevens zoals de hoofdschat van 1697 en 1702, dan kunnen we redelijk goed achterhalen welke huizen in Swalmen in vlammen opgingen.

Hier een detailkaart van S11, Swalmen, gemaakt door landmeter Smabers in 1774. Elk perceel heeft een nummer en we weten wie er in 1774 woonde of eigenaar was van dat perceel.

264 is de markt van Swalmen. Op de markt zien we een lindenboom. 268 is de kerk met daarvoor onder andere de gerechtskamer en school en er achter lag het

kerkhof. De gebouwen met de rode kruisjes zijn waarschijnlijk de huizen die door de brand getroffen zijn.

259 is het brouwhuis (de latere harmoniezaal), hier woonde in 1702 Areth Heinen, de brouwerij ging bij de Franse doortocht in vlammen op. Geurt Smeets woonde in 1702 waarschijnlijk in 254 welk eveneens afbrandde. Peter Heuskens woonde in 1702 in een huis bij de watermolen dat ook afbrandde. Gezegd wordt dat de brand reikte van Herman Heuskens (woonde die ook in de molen?) tot en met Lennert Custers. Waarschijnlijk waren het in ieder geval de aangrenzende woningen 260 tm 263. In 1697 liep de schatheffer van deur tot deur om de hoofdschat op te halen. De namen zoals in een bepaalde volgorde vermeld in een lijst geven inzicht waar de mensen toen woonden. Zo is het met enige mate van waarschijnlijkheid te zeggen dat het inderdaad ging om de huizen die ik aangekruist heb welke indertijd in vlammen opgingen. "Areth Heijnen ende vrouw eenen knecht" (259) , "Peter Heuskens ende vrouw, Jan Heuskens ende vrouw een maeght" (de 2 huizen 260, 30 april 1700 hadden Jan, Marie, Jelicken en Catharina Heuskens een huis, hof en boomgaard in het centrum van swalmen gekocht, Areth Heinen was oorspronkelijk mede-eigenaar van deze huizen die grensden aan zijn brouwerij), "Jacob Cuijpers ende vrouw eenen knecht een maeght" (261), "Corst Crijnen ende vrouw eenen knecht een maeght" (262), "Jacob Custers, Areth Custers beyde knechten een maeght" (263). Daarnaast dus nog 254 met Geurt Smeets en het molenhuis met Peter Heuskens waarmee inderdaad de kruisjes compleet zijn. De soldaten zullen hier zeker langs gekomen zijn, hier liep in die tijd de weg Venlo-Roermond. Veel van die percelen waren toen bezit van de familie Heuskens: Herman Heuskens verloor huis, schuur, vruchten en meubels, Jan Heuskens idem, Jelicken Heuskens huis met inboedel. Daarnaast waren getroffen Geurt Smeets, Johannes Willems en Hendrick Bulders. (De laatste wellicht in de huizen waar in 1697 Corst Crijnen en Jacob Cuijpers woonden.) In 1702 is er ook een hoofdschat en beestenschat en nu ontbreken bijv. de namen Heuskens. De huizen waren immers afgebrand, waar ze daarna wonen is onduidelijk. De heffingen per persoon waren in 1702 gelijk aan die van 1697, maar er werd veel minder geld opgehaald in het centrum van Swalmen: i.p.v. 169 slechts 138 pattacons, dat is ongeveer 20% minder. Er woonden dus beduidend minder mensen in het dorp na de Franse doortocht en de brand! In 1705 hebben de mensen het eindelijk voor elkaar gekregen dat ze lager werden aangeslagen. Waar je eerst voor een volwassen man met vrouw 3 gulden en 12 stuivers betaalde betaalde je in 1705 nog maar slechts 1 gulden en 4 stuivers, dat is nog slechts het derde deel! Er werd dat jaar in het dorp 51 gulden opgehaald, het aantal inwoners was inmiddels dus wel weer met ongeveer 10% toegenomen.

Swalmen, 6 oktober 1702

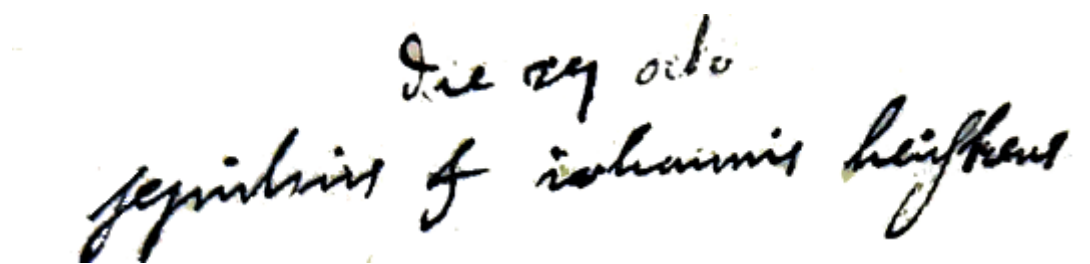
Een groot deel van de oogst hebben de mensen in de schuren kunnen opslaan. Dat is niet in alle dorpen gelukt. Maar er zijn nog steeds Fransen in Roermond. En de stad is nu goed beschermd en er zijn stevige schansen aangelegd. Hier hebben de Swalmenaren indertijd nog aan mee moeten helpen. En de mensen weten dat er weer gedonder gaat komen. Venlo is al ingenomen, en Stevensweert ook. Maar ben je beter af met een bevrijding? Dan komen er weer andere soldaten. Iedereen is het nu echt helemaal zat. En er zijn ook nog andere zorgen. De buikloop. Wat zijn er veel mensen ziek. En je weet nu al dat veel mensen dit niet gaan overleven... Komt ook door die soldaten. Ze kijken niets aan. Ze kunnen ook niet van de meisjes afblijven. Het leger dat er nu aan komt moet nog erger zijn dan dat van de Fransen zeggen ze..

"Ze komen, ze komen!" Het is vrijdag, 1 uur in de middag. Deze dag zullen vele Swalmenaren zich nog lang heugen. Afgesproken is om het nu niet meer zo ver te laten komen dat alles weer wordt afgepakt. Zoveel mogelijk mensen besluiten zich met vee en karren te verschansen. De beste plek is

het kerkhof, achter de kerk. Het kerkhof kan met een poort worden afgesloten, en aan alle kanten stroomt de Swalm er omheen, en aan de oevers is het drassig. Daar kunnen ze niet zo makkelijk bij. Honderden Swalmenaren, vrouwen, kinderen, paarden, en ook enkele koeien, karren verzamelen zich op de markt. Na ruim twee uur is iedereen op het kerkhof. Geen echt fijne plek. Die ochtend zijn er nog twee kinderen in een kindergrafje gelegd. Gisteren ook eentje. Allemaal buikloop. Ze hoeven niet lang te wachten. Een grote groep soldaten omsingelt het kerkhof en dreigt iedereen af te knallen als ze niet tevoorschijn komen. Ze willen de karren en ook de paarden. Pastoor Dolmans probeert vanaf een afstand de zaak te sussen. Scholtis van Swaken is er niet, die zit op het kasteel bij de markies om te overleggen. De pastoor vraagt nog om clementie en wijst op de vele zieken. De soldaten zien de bange magere gezichten. "Alleen de karren, en veel touw, dan laten we de rest met rust". Dan wordt de poort opengemaakt. De soldaten nemen alle paarden mee, alle karren en alle touw. Maar de mensen leven nog.. Nou ja, leven nog...

Swalmen, zondag 5 november

Pastoor Dolmans leest de namen op van 24 mensen die afgelopen oktober zijn begraven. Onder hen zijn veel kinderen, bijv. Keupke Heuskens, de enige zoon van Jan Heuskens. Hij was pas 10 jaar. Hij kwam uit een van de gezinnen van wie drie maanden tevoren het huis afbrandde door het gewerschot van de Fransen. Veel mensen beginnen spontaan te huilen als deze naam genoemd wordt, iedereen kent hem, zo'n leuk spontaan jongetje dat altijd liep te spelen op de markt en op het bleekveld met zijn vriendjes.

Die 29 octo sepultus f(ilius) iohannis heuskens: (29 oktober, begraven zoon van Iohannis Heuskens).
Johannes Heuskens en Maria Slabbers hadden slechts 1 zoon, nl. Jacobus, gedoopt 4 mei 1692.

Het geallieerde hoofdkwartier werd gevestigd op Hillenraed. De Markies schaarde zich onmiddellijk aan de kant van de komende machthebbers. Het was voor iedereen duidelijk dat de tijd van de Fransen voorbij was. Van twee volle schuren graan van boerderij de Spick in Boukoul werden tenten gemaakt. Grachten om de boerderij lieten ze leeglopen om makkelijk de vissen te kunnen vangen. ⁶

Hebben diverse Swalmenaren hierbij het leven gelaten? Waar in andere maanden gemiddeld 3 mensen overlijden in Swalmen en Asselt zien we dat in de maanden oktober, november en december resp. liefst 30, 11 en 8 mensen begraven worden. Dat is in de hele door mij onderzochte periode van 1700-1710 verder nooit voorgekomen, een dergelijke piek. Het lijkt dan ook in eerste instantie dat dit komt door de oorlogshandelingen van het geallieerde leger dat de streek "bevrijdt" van de Fransen. Toevallig stootte ik op een artikel dat ging over het kerkregister van Helden. ⁷ Het blijkt dat daar in 1702 tussen 15 augustus en december 80 volwassenen overleden aan de buikloop (dysenterie). Het is heel goed mogelijk dat ook in Swalmen sprake was van een wat kleinere epidemie van dezelfde ziekte. Bekend is dat deze ziekte snel oversloeg van het ene op het andere dorp of stad, en door de troepenbewegingen zal dat alleen nog maar sneller zijn gegaan. Ook in Geijsteren was er in 1702 een

epidemie van "roode loop" zoals deze ziekte ook wel wordt genoemd. (Limburgs jaarboek 1904 deel X 1e aflevering, pag. 51.) Bij de handelingen van de Magistraat lezen we herhaaldelijk dat wanneer bijv. in Weert buikloop was geconstateerd er in Roermond onmiddellijk maatregelen werden genomen zoals het verbod van de verkoop van kappes en witte pruimen. Het beduidend hogere aantal sterfgevallen in het najaar van 1702 zou dus ook heel goed hier door verklaard kunnen worden. Realiseer je dat er misschien 400 mensen inclusief kinderen in het dorp woonden. 30 van hen in een maand tijd dood!. Tel je de overledenen van november en december ook mee dan is in drie maanden tijd ongeveer 12% van alle dorpelingen overleden....

Bij Jos Habets lezen we over de geallieerde aanval op Roermond:

Toen de prins van Nassau-Saarbrück, opperbevelhebber van het leger, met generaal Coehoorn voor Roermond gekomen was, werden op 2 October 1702 de loopgraven geopend, en op 7 October moest de stad door de prins van Horne overgegeven worden. Graaf Tilly met 4200 paarden en veel voetvolk trok voor de stad. De Staatsen kozen de kerk van de H. Geest voor de uitoefening van de protestantse godsdienst.

In de "handelingen van de Magistraat van Roermond" lezen we:

6 October 1702. *Is deze stadt door de geallieerde naer een beleegh van eenighe daeghen worden beschoten ende overlevert aan den agent van den Staat, logeerende bij Johan Witmaekers in den Gulden Haen op den Steenweg; aan te geven al de goederen, die nog van de Fransen of Spanjaarden overgebleven zijn, ondertekend A. de Greve, op order van Z.H. de prins van Holstein-Beeck.*

Knippenbergh, pastoor van Helden, heeft een in het Latijn geschreven kroniek gemaakt over zijn tijd, waarbij met name de belegering van Venlo en Geldern uitgebreid aan de orde komt. Over de belegering van Roermond schrijft hij o.a.:

" Op 6 oktober, 's ochtends om 9 uur, zag ik van de Leeuwenberg uit hoe de bondgenoten hun vuurmonden op de roerstad gericht hielden. Ik zag het vuur vanaf deze hoogte bij Helden, zeker 3 uur gaans van Roermond."

Ook de 4 voorwaarden m.b.t. de overgave geeft hij weer. ⁸ Een enkele detail over de schade lezen we ook nog later in "de Handelingen van de Magistraat" 19 mei 1705, waar gezegd wordt dat de Kruisbroeders zware schade hebben geleden door de beschietingen en dat hun orgel vernield is.

Hoe kwamen de legers aan hun eten? Deze legers waren veel groter dan ze ooit geweest waren. Marcus Boon heeft een scriptie geschreven over de gevolgen van deze oorlog in Staats Brabant. (Hij vertelt daar ook aardig wat dingen die iets zeggen over manier van oorlog voeren, maar vooral ook over de manier van fourageren. Ik haal enkele dingen van hem aan⁹:

De bewegingen van beide legers werden in hoge mate bepaald door de bevoorrading. Er zijn drie elementen te vermelden m.b.t. de legerverzorging: de bevoorrading vanuit de magazijnen, het 'leven van het land' en de heffing van contributies. De legers manoeuvreerden om de eigen aanvoerlijnen en foerage te beschermen en om die van de vijand te verstoren, want als dat stakte kon het leger weinig ondernemen.

De bevoorrading van het Franse leger kwam vanuit Brussel, van de Geallieerde legers vanuit Den Bosch, Breda en Maastricht. De Franse bevelhebber Boufflers kon in mei 1702 zonder aanvoer niet oprukken om Keizersweert te ontzetten en bleef daarom lang in de omgeving van Xanten wachten op de komst van een tweetal grote konvooien uit Brussel en uit Mechelen. Hij trok daarom pas op 10 juni 1702 richting Nijmegen om een veldslag te zoeken toen de situatie in Keizersweert al kritiek geworden was. Deze Franse konvooien uit de Spaanse Nederlanden bestonden uit vele honderden tot soms wel tweeduizend wagens en karren, maar ook geschut en slachtvee, en vereisten allerlei maatregelen waarbij naast een sterk escorte ook cavalerie vooruit gezonden werd om de route van het konvoi af te schermen tegen aanvallen vanuit Staatse vestingen. Naast de bevoorrading vanuit de magazijnen had de foerage de grootste prioriteit. Het vinden van foerage bepaalde in 1702 in hoge mate de bewegingen van de legers. De geallieerden moesten nog tot in de zomer van 1702 noodgedwongen foeragemagazijnen inrichten in Nijmegen. Omdat de vesting Keizersweert pas op 15 juni viel was het leger in de buurt van de stad blijven liggen, en zo was de streek tussen Maas en Rijn bijna volledig kaal gegeten. Foerage werd niet alleen door de troepen zelf ingezameld, maar kon ook worden gevorderd en vertoonde dan trekken van het heffen van contributie. Twee voorbeelden laten zien hoe dat ging. Vanuit de Staatse vesting 's-Hertogenbosch berichtte de commandeur, kolonel van Amelisweert, dat op 4 mei 1702 'eene gedruckte ordre uijt Roermonde hem is vertoont aent quartier van Oosterwijck, omme voor den 15en deser binnen die Stadt te moeten leveren eene groote quantiteit haver, hoij en stroij, op poene van Militaire Executie, sullende over de gantsche Meijereij wel monteren over de 5000 sacken haver' zo meldde de graaf de Noyelles, de gouverneur van de Staatse vesting Bergen op Zoom op 5/6 mei 1702 aan de Staten Generaal. De Geallieerden kenden eenzelfde aanpak. In zijn Bulletin van 18 september 1702 meldde de hertog van Marlborough: 'The same day (Saturday) the left of our army made a forage over the Meuse, in the Spanish villages allotted to them in the Duchy of Limburg, as our right did likewise yesterday; and we are now endeavouring to oblige the country to bring down to the water-side between 30.000 and 40.000 rations a day, which, if it can be effected, will be a great ease to the troops, as well as a preservation of the country'. (Nationaal Archief. Archief van de Staten-Generaal: nummer toegang 1.01.02, inventarisnummer 5462: Ingekomen secrete brieven van 1700-1702)

Pas op 3 juli 1702, na de capitulatie van Keizersweert, verklaarde Lodewijk XIV de oorlog aan de Keizer, Engeland en de Republiek, en gaf hij zijn maarschalk Boufflers opdracht deze oorlogsverklaring aan het hoofd van zijn leger te doen uitgaan, en het land van Rijn en Maas zover als mogelijk onder contributie te stellen. Inmiddels hadden ook de Staten Generaal verklaringen doen uitgaan waarin niet alleen de Spaanse Nederlanden onder contributie werden gesteld, maar zelfs de Franse grensgebieden (Vault en Pelet, Mémoires militaires, Tome II, 74.)

Al vanaf de jaren 1677/1678 was het gebruik geworden dat oorlogvoerende partijen verdragen sloten over de contributies. (Kappelhof, Belastingheffing, 317). De verklaringen die de strijdende partijen deden uitgaan laten zien dat het heffen van contributies een onlosmakelijk onderdeel van oorlogvoering was, en de snelheid waarmee de contributies zo direct na het uitbreken van de vijandelikheden werden opgelegd duidt op een bestaande en beproefde routine waar men snel op kon terugvallen. Het betalen van contributies kon ook geschieden in de vorm van losgeld, en dat naast de op hoog niveau overeengekomen contributies er ook allerlei betalingen werden gevorderd die een semiofficieel karakter hadden of die zelfs eigenlijk meer het werk van bandieten waren. Zo kon een dorp door het betalen van een 'sauvegarde' voorkomen dat soldaten werden ondergebracht of dat er geplunderd zou worden. De grens tussen officieel gesanctioneerde contributies en allerlei

vormen van afpersing was hierbij soms moeilijk te trekken, en de plattelandsbevolking trachtte naar vermogen haar bezittingen te redden door het met vijandelijke partijen op een akkoordje te gooien, ondanks het feit dat het betalen van niet-reguliere contributies door de eigen overheid niet was toegestaan en ook niet werd vergoed.

We lezen hierboven hoe de dorpen verplicht werden in juni 1702 om aan een Frans fourageleger karren, paarden en vee te leveren voor de ontzetting van Keizersweert. Dit stukje is met name interessant omdat in het voogdgeding van Swalmen van 1703 vermeld wordt dat vele Swalmenaren diensten moesten verrichten naar Xanten en Keizersweert en karren en touwen hebben moeten leveren. Het zal gegaan zijn in opdracht van de Fransen ter ondersteuning van het fouragebatallion dat Keizersweert, toen nog in Franse handen maar belegerd door de gallieerden, moest ontzetten.

Het hele gebied was dus vanaf oktober 1702 in handen van de Republiek der Noordelijke Nederlanden. Alleen de stad Geldern bleef nog wat langer in Franse handen. Dat had tot gevolg dat de al eerder genoemde opperbevelhebber van de geallieerden, generaal Marlborough, die na de verovering van Luik op weg was naar Den Haag over de Maas, bijna gevangen genomen werd door een Frans detachement uit Geldern dat 14 km ten noorden van Venlo in een hinderlaag lag en het schip met de hoge heren aan de haak sloeg. Ze namen echter alleen het voetvolk en een zilverbuit mee, de generaal ontsnapte omdat hij snel van een ondergeschikte een vals paspoort kreeg toegestopt.^{[10](#)}

Swalmen, donderdag 11 januari 1703

Wat was het vol geweest in de kerk op kerstavond. Met dikke jassen en zelfs dekens stond men op elkaar gepropt te luisteren en te bidden. En afgelopen zondag, daags na driekoningen, was het weer druk. Er werd die dag opgeroepen voor een voogdgeding. Dat was nog nooit zo vroeg geweest, al in januari! Maar er was zoveel onrust. Na de brand van oktober leek het dorp compleet overgeleverd aan zijn eigen lot. Wel leek het of het bidden had geholpen: de buikloop was vrijwel verdwenen. Even snel als de ziekte de kop op stak was hij ook weer weggegaan.

De klokken luiden. De markt stroomt vol. Bij het vorige voogdgeding in 1701 waren er misschien amper 80 mensen, maar nu zijn het er misschien wel het dubbele. Wie niet ziek is is er bij. Nog nooit was er zo'n grote saamhorigheid in het dorp. Er is zoveel meegenomen door eerst de Fransen, en daarna de troepen van de geallieerden. De timmerman was onmiddellijk begonnen met het maken van nieuwe karren. Het is net of iedereen elkaar nu opeens meer vertrouwt. Zelfs de rentmeester van markies Schenck belooft op deze dag dat hij ook zal helpen, hij vertelt hoe hij denkt de gemeentekas weer wat te spekken. In het najaar was er al besloten om een burgerwacht in het leven te roepen. De mensen moesten beschermd worden. Niets leek meer veilig, eerst de Fransen, dan weer Duitstalige soldaten, soms hoorde je ook Engels. Er werd toen een lijst gemaakt wie wanneer de beurt had tot burgerdienst. Als het echt heel erg slecht uitkwam mocht je je tegen betaling door een ander laten vervangen. De bode moest op dit alles toezien. Maar Ties Mooren was daar niet echt netjes in. Sommigen liet hij onterecht met rust, anderen die zich officieel hadden laten vervangen kregen te horen dat ze nog dienst hadden. Ties krijgt dit voogdgeding dan ook goed op zijn kop. Mopperend accepteert hij de beschuldigingen en belooft beterschap. En de mensen wordt toegezegd dat ze vergoedingen zullen krijgen. En daarna wordt er over de gebruikelijke dingen geklaagd, over wateroverlast, bouwland dat gebruikt wordt om over heen te lopen enz. Maar er is weer hoop!

Tot de verovering van Roermond was deze stad de hoofdstad geweest van het Gelderse overkwartier. 30 maart 1703 krijgt markies Schenck van Nideggen nog een officiële sauvegarde (beschermingsbrief, vrijwaring tegen plundering van zijn bezittingen door Franse soldaten) van Lodewijk XIV. (Schloss Haag, archiefstuk 2330.) Maar de regering van den Haag trok het bestuur vanaf april 1703 rechtstreeks naar zich zelf toe en maakte het zo tot generaliteitsland. Dit bleef het tot februari 1716. (Professor Berkvens heeft de staatkundige overwegingen waarom Oppergelder niet weer bij de rest van Gelderland werd gevoegd beschreven in Publications 1987, pag. 146-161¹¹). Roermond, Venlo en Stevensweert werden garnizoenssteden. In de 70er jaren van de 17e eeuw waren er Franse soldaten in deze steden bij de burgers ondergebracht, nu gebeurde dat weer maar het ging nu vooral om Duitstalige huurlingen. Het militaire ziekenhuis in Roermond moest, op kosten van Roermond, Venlo en Stevensweert helemaal verbouwd worden en uitgebreid. In Roermond werden daarom de stadsrechten op de meelwaag verhoogd. Er werden 300 wollen dekens, 150 "pailjassen" met hoofdkussens gekocht. In 1704 en daarna nogmaals in 1705 werd bepaald dat elke soldaat in 3 wintermaanden 1½ pond steenkool dagelijks kreeg toegewezen. De kloosters moesten bedden leveren: het munsterklooster 40 bedden, de Ursulinen 32 enz. tot in totaal 140 bedden. In 1705 moesten alle paarden worden geregistreerd. In dat jaar werden de rechten van de meelwaag nogmaals verhoogd. Den Haag wees in datzelfde jaar het verzoek om kazernes te bouwen uit de middelen van de Staat af.¹²

Ook de omliggende dorpen moesten extra inspanningen doen. Verder waren er zoals hierboven beschreven bij de eerdere veroveringen ook in Swalmen boerderijen en landbouwgewassen vernield of meegenomen, veel mensen hadden enorme schade geleden. Door het onderhouden van al die duizenden soldaten ontstond er al snel een voedseltekort voor de hele regio. En dat ging helaas jaren zo door. In 1709 kregen de schouten van de dorpen een formulier van de staten-generaal waarop ze konden aangeven op hoeveel graan per persoon ze recht dachten te hebben, er moest een eerlijke verdeling komen van het weinige graan dat er toen was. (zie bijlage 4) Zwarte verkoop zou streng worden gestraft. Dat jaar was de nood extra hoog, doordat er een heel strenge winter was geweest, waardoor het zaadkoren te weinig was gegroeid. (Limburgs jaarboek X 1904, 1e aflevering pag. 51) Ook kwamen er regels hoeveel voedsel de burgers van Roermond en Venlo dienden te geven aan de inwonende soldaten, het ging om brood, spek, bier enz. Hiervoor zouden deze burgers dan weer een vergoeding in geld ontvangen. Ook waren er regels over de plaats waar de soldaten moesten worden ondergebracht. Pas als er helemaal nergens plaats meer was mochten ze bijv. ook bij (mannelijke) geestelijken worden ondergebracht, en ook de magistraat was in eerste instantie gevrijwaard van deze last.

In datzelfde jaar 1709 is Roermond zo armlastig dat besloten wordt om dat jaar het feest van Johannes de Doper op 24 juni niet te laten doorgaan (handelingen van de magistraat). Het moeten zeer zware tijden zijn geweest. We zien dan dat in deze tijd niet alleen de boeren, maar ook de adel snel verarmt, zoals in Swalmen. De hoofdelijke belasting (hoofdschat) en de inkomstenbelasting (beestenschat) wordt om de mensen dan toch enigszins tegemoet te komen in ieder geval in 1705 liefst drie keer zo laag. Het jaar ervoor werd deze belasting eerder dan gebruikelijk opgehaald, nog voordat de mensen zelf de opbrengsten van het land te gelde hadden kunnen maken. Deze zaken komen ter sprake tijdens de voogdgedingen van Swalmen van 1703 en 1705.

In 1713 begonnen de onderhandelingen die uiteindelijk geleid hebben tot een verdeling van het voormalige overkwartier van Gelder samen met het land van Weert onder drie machthebbers. Een

deel werd Staats (Nederlands), een deel Pruisisch en een deel werd aan Oostenrijk toegewezen. Roermond en directe omgeving waaronder Swalmen en het land van Weert werden daarmee Oostenrijks. Waarom had de republiek Nederland ook zijn zinnen gezet op dit gebied? Naast strategische overwegingen (het gebied vormde een militaire barrière) was er ook een financiële: de Hollanders hadden nog een schuld te vereffenen. In 1692 had de republiek nl. een overeenkomst gesloten met het dan nog Spaanse gouvernement van de Zuidelijke Nederlanden om het gebied te helpen beschermen tegen de Fransen. Het Overkwartier werd bij dat verdrag beschermd met Brandenburgse hulptroepen die betaald werden door Holland. Om die te kunnen betalen werd er een lening gesloten van 540.000 gulden die het Spaanse gouvernement zou terugbetalen uit een bedde die geheven moest worden in het Overkwartier en in het land van Weert. Het gebied was zoals we zagen zo armlastig dat het geld niet opgebracht kon worden en bij de vredesonderhandelingen van 1713-1715 (Vrede van Utrecht) was dat een van de argumenten waarom Holland het Overkwartier wilde hebben om alsnog deze schuld te kunnen vereffenen. Met dit in ons achterhoofd begrijpen we ook waarom telkens weer de verzoeken in het eerste decennium van de 18e eeuw tot verlichting van belasting of het betalen van de bouw van kazernes werden afgewezen: Holland wilde juist nog meer geld dat de regio al sinds 1692 schuldig was. En ook Holland begon behoorlijk armlastig te worden door alle oorlogsinspanningen. De staatsschuld was in 1713 opgelopen tot 310 miljoen gulden¹³. Meerdere malen in de loop van de successie-oorlog bleek het Overkwartier een pionnetje dat gebruikt werd in het internationale schaakspel. Philips V, de kleinzoon van Lodewijk XIV en een van de kroonpretendenten in de successie-oorlog, beloofde in 1701 en nogmaals in 1702 het Overkwartier als cadeautje aan Maximiliaan Emmanuel van Beieren als deze hem zou steunen om landvoogd van de Zuidelijke Nederlanden te worden. In 1704 probeerde Lodewijk XIV de Pruisische koning Frederik I los te weken van het verbond van de geallieerden door hem als cadeau het Overkwartier aan te bieden. In 1709 wilde de Republiek der Nederlanden stoppen met de oorlog, maar werd overgehaald door Engeland met het vooruitzicht dat het hele Overkwartier na een overwinning van de geallieerden Hollands zou worden. Al deze toezeggingen hadden tot gevolg dat uiteindelijk bij het barriëretractaat van februari 1716 het grootste deel naar Pruisen, en kleinere delen naar de Republiek of naar Oostenrijk gingen.¹⁴

De sprekers tijdens het voogdgeding in Swalmen in 1703 en 1705

Wie waren de mensen die het woord namen in Swalmen tijdens de voogdgedingen van 1703 en 1705?

- Markies Schenck van Nideggen (vertegenwoordigd door zijn rentmeester), wonende in kasteel Hillenraad, geboren 24 maart 1680 op Hillenraad, overleden in Blijenbeek op 31 augustus 1709
- Heer d'Everard: Anselmus d'Everard, wonende op de Spick, 18 mei 1711 te Asselt begraven
- Pastoor Dolmans: begraven 27 oktober 1717
- De Kartuizer paters, eigenaars van Beeckerhof en van Genaenhof, onder wie Pater van Ool en Pater Scheffener
- Kanunnik Elsrack als vertegenwoordiger van het kapittel van Roermond, bezitter van de armenhof "op gen Raaij" en Graeterhof.
- Schepen Jan en schepen Andries Janssen
- Schepen Andries Mooren
- De "Geswooren"
- Jan Daemen, Peter van Ool, Jacobus Verwijns
- Nabuijren en Gemijnte

In 1703 was Gerard Lubbers gemeentesecretaris en in 1705 Petrus van Daelen. De voogdgedingen zijn niet ondertekend, ze kennen allebei een ander handschrift, maar niet dat van de gemeentesecretaris, welk we goed kennen door de officiële gerechtsstukken van die tijd. Waarschijnlijk zijn ze opgetekend door een van de schepenen.

Markies Arnold Schenck van Nideggen

Markies Arnold Schenck van Nideggen had op het moment van het voogdgeding van 1705 al een bewogen leven achter de rug. Hij was inmiddels 43 jaar oud. Krachtens testament van zijn grootvader Arnold Diedrick Schenck de Nijdeggen en Maria d'Oijenbrugge de Duras, heer en vrouwe te Hillenraad, kreeg diens zoon Christoffel (de vader van onze spreker van 1703 en 1705) in 1651 *Hillenrade* met toebehoren, de hof *Boequesdries* met vee, de hof genaamd *Nieuwenhof*, de hof genaamd de *Noenhof*, de visserij te Asselt, de graanmolen met 'canal' liggend te Swalmen, het recht om een slijpmolen en pulvermolen te hebben, en het Cranendoncks leengoed de tol te Asselt. Deze Christoffel kocht in 1655 van koning Philips IV de hoge, middelbare en lage rechtspraak in Asselt en Swalmen. Koning Philips hield wel het recht om oorlogsbede te innen. Christoffel mocht door deze aankoop alle boetes innen die geheven werden in de rechtspraak, hij mocht schout, schepenen en gerechtsbode aanstellen, hij mocht grote en kleine tienden innen en had het alleenrecht op jacht en visserij. Toen in 1696 vanuit Neer een tijdlang een veerpont naar Asselt voer werd deze boot in Asselt in beslag genomen en verbeurd verklaard. Ook het pontrecht hoorde blijkbaar bij de heer van Swalmen.

Toen Christoffel stierf was zijn Arnold, de persoon die ook in de voogdgedingen van 1703 en 1705 door zijn rentmeester werd vertegenwoordigd, 18 jaar. Hij liet heel wat na. Behalve een groot kasteel met een rijke inrichting had hij nog een aantal bezittingen in Swalmen, en al de hoeven, molens en percelen waren samen rond de 80.000 pattacons waard. Hij bezat naast Hillenraad:

- De hof Boekwijdries met landerijen, weiden, broek en bos
- een molen met een jaarlijkse vrije opbrengst van 80 malder rogge, 40 malder boekweit, 20 malder gerst en 3 malder tarwe ("teerff"), met ook een oliemolen en een loomolen
- de boerderij genaamd de Nieuwenhof
- Asselterhof met toebehorende landerijen, weiden, aanwassen, tienden, tol, visserij en andere gerechtigheden
- Hoeve Hawinckels Broek en een Hopveld
- Daarnaast had Christoffel ook nog aandelen in de heerlijkheden Afferden en Grubbenvorst en in twee tollën op de Maas

Arnold trad al, toen hij pas 19 jaar was, in het huwelijk met de maitresse van zijn oom Caspar. Deze vrouw bleek een oplichtster te zijn, die zich al bij vele hooggeplaatsten in het verleden een plekje had verworven. Toen Arnold hier na acht maanden achter kwam begon hij een echtscheidingsprocedure, waarvoor hij zelfs naar Rome reisde. Ook is hij in zijn jonge, onbesuisde jaren, korte tijd betrokken geweest bij de ontzetting van Wenen, de stad die door de Turken werd belegerd. De eerste jaren bleef zijn oom Caspar verantwoordelijk voor het beheer van de erfenis. Het was geen makkelijke tijd, omdat sinds 1673 de Fransen in deze contreien voor onrust bleven zorgen. Zo lezen we bijv. dat in mei 1684 Caspar geld moest opnemen van het klooster Maria Weide in Venlo om brandschatting door de Fransen af te kunnen kopen. In 1694 huwde Arnold met Maria Catharina, markiezin van en tot Hoensbroek, in Schloß Haag. Een jaar later in 1695 werd Hillenraad met de heerlijkheid Swalmen en Asselt tot een markgraafschap verheven. Toen in 1696 de watermolens van Roermond buiten werking waren, kreeg markies de Schenck het recht om met een molenkar graan naar de markt van Roermond te brengen. Toen hij dit daarna nog steeds bleef doen kreeg hij een jaar later een proces aan zijn broek. Tot 1700 was hier juridisch gesteggel over.

Uit de raadsverslagen van Roermond: In 1686 waren de molens van Roermond ook al eens buiten werking omdat ze "quaet gemaelt" leverden. Ook toen mocht meel uit Swalmen worden aangevoerd. Marktrecht, stapelrecht, recht van vervoer: de stad Roermond had met zijn burgerrechten ook tot in Swalmen en nog verder veel voor het zeggen. Er mocht niet zo maar graan vervoerd worden met een kar van Swalmen naar bijv. Elmt. Als je dat wilde moest je dat normaal gesproken laten doen door het Roermondse zakkendragersgilde. Ook toen de heer van Hillenraad in bijv. 1677 voor bouwwerkzaamheden aan de Asselterhof heel veel kalk nodig had en dat wilde laten lossen in Asselt moest de Roermondse magistraat hier eerst toestemming voor geven. (12 oktober 1677).

Intussen werd zijn aanzien in eerste instantie alleen maar groter. In 1697 werd hij benoemd tot lid van het officie van Raad Coustumier in het Overkwartier van Gelre. Hiermee had hij rechtstreeks invloed op het beleid van dit hof. Waar hij op dat moment op het toppunt van zijn geluk, macht en rijkdom was, vanaf dat moment ging het geleidelijk aan slechter, met name door de oorlogsontwikkelingen in de opvolgingsstrijd om de Spaanse kroon vanaf 1700, maar waarschijnlijk ook door zijn eigen wanbeheer en door te grote uitgaven. Zo zien we dat hij in 1698 een bedrag van 1250 rijksdaalder leende, te besteden tot aflossing van een vordering van de Ursulinen te Roermond groot 3688 rijksdaalder. Ook leende hij datzelfde jaar nog eens 839 rijksdaalder en gaf als onderpand de Asselterhof en de tol. 2 december 1701 nam hij naast 1.000 pattacons van de prior en andere conventualen van de kartuizers te Ruremunde gevestigd op de tiende onder Swalmen en Asselt gelegen, nog een verder bedrag op van 750 pattacons in harde zilveren munt, zijnde samen 1.750 pattacons van voornoemde kartuizers, met als onderpand de tiende te Swalmen en Asselt nader

vermeld in de hoofdbrief van 13 juli 1686. En in plaats van rente te betalen droeg hij de visserij te Asselt over aan de kartuizers, om te worden gebruikt in onberekend gebruik. 5 januari 1702 had hij alweer geldproblemen: hij besloot zijn veer te Asselt te verpachten, in dit geval aan een Roermondse visser. Later in dat jaar werd hij door het Hof van Gelder te Roermond veroordeeld tot de betaling van een vordering van 321 gulden achterstallige rente van een kapitaal groot 1500 gulden ten gunste van de huisarmen te Roermond, waarvoor zijn Baxhof te Swalmen als onderpand werd gesteld. Maar het grootste leed vond plaats in 1703. Zijn enig kind en zoon, Christoffel schoot zich op achtjarige leeftijd per ongeluk zelf dood met een karabijn. Zo bleef Arnold zonder erfgenamen. In 1705 verpandde Arnold Schenck van Nijdeggen om alweer wat meer armslag te krijgen de boerderij Nieuwenhof, vlakbij het kasteel, met alle verdere toebehoren, volgens schatting van de schepenen waard ongeveer 3.000 gulden brabantse. Hij zelf overleed vier jaar later, op 47-jarige leeftijd. Swalmen en Hillenraed kwamen toen in handen van de familie van zijn vrouw, de familie van Hoensbroek. Anselmus d'Everard, zijn adellijke buur, bezitter van hoeve de Spick, overleefde hem 2 jaar, bij hem zien we iets vergelijkbaars.

Anselmus d'Everard.

Een andere spreker op de voogdgedingen van 1703 en 1705 was Anselmus d'Everard. Hij was in bezit gekomen van huize de Spick door zijn huwelijk met Anna Maria van Dursdal (1652-1724). Zij stamde uit een Roermondse familie die het huis al meer dan een eeuw in bezit had. Kapitein Anselmus d'Everard was weduwnaar van Maria Elisabeth van Holthuysen toen hij in 1678 met Anna Maria van Dursdal trouwde. Over zijn familie is bijzonder weinig te vinden. Bij zijn huwelijk staat dat hij dispensatie kreeg wegens bloedverwantschap in de tweede graad. Waarschijnlijk was hij trouwens ook bloedverwant met zijn eerste vrouw, want zijn vader was getrouwd geweest met Ermgardis van Holthuysen. Verder weten we dat hij "heer was van Wannebroek en heer van den Braekel Distelbergh". Over deze plaatsen heb ik niets met enige zekerheid kunnen achterhalen.

Het gezin kreeg acht kinderen, waarvan er nog vier in leven waren in 1717 als de Spick verkocht wordt. De enige zoon die niet jong is gestorven, Antonius, stierf in 1748 in Swalmen ongehuwd, zodat ook de naam Everard toen ophield te bestaan in die omgeving.

Behalve de Spick met erf en bouwland, bezat het echtpaar Everard "hoeve de Meut" (Mouthagen), en in Beesel hadden ze tienden op enkele goederen, geërfd van de familie Holthuysen. Al in 1686 ging het bergafwaarts met de familie: ze moesten noodgedwongen 300 rijksdaalders lenen, en gebruikten daarvoor als onderpand de tienden van Beesel. Op de Spick hadden ze twee knechten en twee dienstmeisjes in dienst, en verder hadden ze in bijv. 1687 vier koeien, twee stieren en 45 schapen. Dit aantal bleef elk jaar ongeveer hetzelfde. In 1688 verkochten ze een huis aan de Jodenstraat van Venlo. Hetzelfde jaar nog moesten ze weer 300 rijksdaalders lenen, nu gebruikten ze als onderpand de Spick zelf. En of dat nog niet genoeg is: in 1691 namen ze 1000 rijksdaalders op, nu gebruikten ze naast de Spick ook al hun grond als onderpand. In datzelfde jaar waren drie dochters van 12 jaar of jonger, en hun moeder, lid van de broederschappen van de rozenkrans van Maria. Twee dochters waren overigens geestelijk niet in orde, zoals blijkt uit het testament van 1711. Juli 1693 stierf hun zoontje Arnold van een half jaar. In 1696 hun zoontje Emmanuel van ruim een jaar oud. In 1697 leenden ze 1500 rijksdaalders met als onderpand weer de Spick. In 1698 kochten ze voor een prikkie (10 rijksdaalders + enige belastingsschuld) het huis de Meuth van Claes Claessen terug, welk ze blijkbaar eerder verkocht hadden. In 1701 won d'Everard een geding m.b.t. het recht

om een weg over de hei te mogen gebruiken. Na deze kleine "prijssjes" volgde weer grote tegenslag: in 1702 werd Roermond veroverd door de Hollandse troepen. Tijdens de belegering van Roermond werden bij kapitein d'Everard maar liefst 90.000 stenen uit een tiggeloven weggevoerd en de rest werd vernield, door het Hollandse regiment van prins Albert van Brandenburg. De grachten van de Spick werden leeggelaten om de vis te makkelijk te kunnen "rapen". In 1704 nam het echtpaar alweer 300 rijksdaalders op met als onderpand de Spick. In 1706 liep het dan eindelijk uit de hand, de rentes op de schulden waren niet meer op te brengen: Jan van Beeck, bode van het Hof van Gelderland, liet arrest aantekenen wegens een vordering van twee kapitalen van respectievelijk 500 en 200 gulden met de daarvan verlopen rente ten bedrage van 110 rijksdaalder en 4 schelling. Anselmus en zijn vrouw mochten nog wel op de Spick blijven wonen, maar ze waren hun huis en inkomsten feitelijk voor een groot deel kwijt. 12 mei 1711, vijf dagen voor de dood van Anselmus, maakte hij zijn testament op.

Ten overstaan van Jan Janssen en Willem Paulssen, schepenen, Petrus van Daelen, secretaris van de heerlijkheid Swalmen en Asselt, verklaren Anselmus d'Everard, ziek van lichaam maar gezond van verstand, alsmede zijn vrouw Anna Maria van Dursdael, in volle gezondheid, dat zij 'bij deese swaere oorloghstijden ende oock ter oorsaecke van het verhelpen van hunne twee dochters in den geestelijcke staeth', grote schulden hebben gemaakt welke zij tot op heden nog niet hebben kunnen aflossen. Om hun overige kinderen 'op alle beste manieren oock tot staeth te helpen', hetgeen zal worden bemoeilijkt bij overlijden van een van beide comparanten, machtigen beide comparanten elkaar om als langstlevende volledig te beschikken over alle na te laten goederen, hetzij leengoed of allodiaal.

6 maart 1718 werd de Spick verkocht door de weduwe en haar nog vier levende kinderen (drie dochters en een zoon). Huis en landerijen leverden 3500 pattacons op. Hier hielden ze niet veel van over, want ze hadden voor 2900 aan schuldbrieven en ze moesten ook nog over twee jaar belasting betalen en rente over de schuld. Dit alles werd door de aankopers overgenomen. Bij de bepalingen staan nog meer dingen, ik licht er enkele uit: weduwe en kinderen mochten er nog tot oktober blijven wonen en ze mochten nog moes en fruit gebruiken. De hoppenhof moesten ze in orde maken en ze mochten vervolgens de helft van de hoppenoogst hebben. Ze mochten niets aan het huis veranderen, geen vis uit de vijvers halen, de duivenvlucht niet beschadigen, geen hout kappen en geen turf steken tijdens de periode tot 1 oktober. De aankopers waren "Martinus Helmans en Maria Anna l'Anglé, echtelieden, burgers te Ruremunde". Hun kinderen Christianus en Anna Louisa erfden het en verkochten het in 1725 aan de heer "Heereman van Zuidtwijck". Deze bijzonder kapitaalkrachtige heer uit Utrecht ging wonen in zijn, ook net aangekochte, huis in Roermond (de Steenen Trappen) en kocht daarnaast de Spick met alles er op en er aan als een soort zomerhuisje waar hij dacht af en toe te kunnen gaan jagen. De huidige naam "Zuidewijcks Spick" stamt nog van deze eigenaar.

Pastoor Dolmans

Gerardus Dolmans was mogelijk een zoon van Petrus Christianus Dolmans en Joanna Banens uit Maastricht. In mei 1685 droeg hij zijn eerste begrafenismissen op in Swalmen en Asselt, in juli zijn eerste trouwmis. In 1690 ondertekende hij samen met Arnold markies Schenck van Nydeggen het contract waarmee Peter Buijs (tevens schoolmeester) werd aangesteld als organist. Uit een lijst van leden van de broederschappen van de H. Rozenkrans en St.-Jan Baptist, in 1691 opgesteld door

Gerardus Dolmans, weten we dat hij ook familie had. Op de lijst zien we de namen van Maria, Catharina en Ida Dolmans.

Om een beeld te krijgen van enkele van zijn activiteiten: hij moest natuurlijk de mis lezen, maar was ook de beschermer van de broederschap van de rozenkrans van Maria en de broederschap van Joannes de Doper. In 1699 lag de pastoor in de clinch met de St. Jorisschutterij. Hij klaagde deze aan omdat enkele leden achter zijn rug om gedreigd zouden hebben om het land te gaan vernielen dat hij in beheer had van wijlen de burgemeester omdat hij hun niet het jaarlijks beloofde bier met kermis zou geven. Pastoors en schutterijen, dat ging ook in later tijden vaak niet goed samen. Maar de pastoor moest ook zelf leven, en behalve dat hij een deel van de kerkelijke tiendenopbrengst ontving, had hij ook een moestuin. In 1700 wilde de pastoor zijn moestuin vergroten en verzocht of hij grond mocht ruilen omdat bepaalde grond die hij had niet geschikt was voor een moestuin. Dat werd onder bepaalde voorwaarden toegestaan. De bisschop van Roermond Reginaldus moest daar dan wel ook toestemming voor geven. Ook in die tijd was er dus vaak gesjoemel, de pastoors moesten zich zelfs voor dit soort ogenschijnlijk kleine dingen bij hun meerderen verantwoorden. De bisschop zag geen bezwaren, niet voor de kerk of zijn pastoor. (7 mei 1700.) In dezelfde tijd of iets later zien we dat ook dat Rutgerus Janssens, pastoor in Asselt, graag een moestuin wilde aanleggen op een braakliggend terrein, en ook wilde hij vrijgesteld worden van belasting op negen morgen akkerland, zoals dat door wijlen hertog Albertus en Isabelle Clara en de hertog van Beijeren tijdens hun regeringen was afgekondigd, waarbij was bepaald dat met name de beneficiés en pastoriën die jaarlijks minder dan 100 ducats aan inkomsten hadden waren vrijgesteld van landschat tot maximaal 10 morgen akkerland. (Parochieregister Swalmen, GA Roermond)

Pastoor Dolmans wordt verder vermeld als stichter van een sacramentsmis. Ook als beheerder van de armenkas treffen we de pastoor geregeld aan in de overdrachtsregisters. In 1700 verkocht hij namens de armen van Swalmen een stukje armengrond aan schepen Jan Janssen, met als voorwaarde dat deze elk jaar een halve rijksdaalder armengeld moest betalen. In 1702 zien we iets dergelijks: de pastoor als beheerder van het armengeld, vroeg toestemming aan de schepenen om een deel van het armengeld tegen rente uit te lenen. Maar liefst 200 pattacons (rijksdaalders) werden uitgeleend, tegen uiteraard jaarlijkse rente. Van de andere kant was pastoor Dolmans ook degeen die schenkingen van burgers aan de armen aannam, wat regelmatig, vooral als onderdeel van een testamentair besluit gebeurde. Elk dorp had meestal een armenhof. In Swalmen was er een armenhof "op gen Raay" die voor de armenkas van Roermond zorgde, gerund door een halfman die de helft van de opbrengst voor zich zelf mocht houden. Maar er was ook op diverse plaatsen land waarvan de opbrengst naar de armenkas van Swalmen ging. Een andere taak was om te kijken of iemand in aanmerking kwam voor dispensatie bij een huwelijk, meestal ging het dan om dispensatie vanwege bloedverwantschap. Dit moest dan wel door de kerkelijke rechtbank van Roermond worden bekrachtigd. Opmerkelijk is het bericht in zowel het voogdgeding van 1700 als dat van 1705 dat pastoor Dolmans daar vraagt om het laten verwijderen van een illegaal voetpad op het land van Merricken Gijsen (tussen de huidige Bosstraat, Veldpoort en Oude weg). Welk belang had hij daar? Waarschijnlijk had hij of de kerk daar een stuk grond. Hierover later meer, als de voogdgedingen van 1703 en 1705 uitgebreid besproken worden. Swalmen en Asselt hadden ook allebei een koster. In Asselt was dat in 1705 Willem Clumpkens, in Swalmen Areth Meuter, die tegelijk ook een der schepenen was. Verder was er ook een organist aangesteld, die door de heer van Hillenraad werd betaald (en benoemd).

Voorgelesen wende se hooren. #
 is geswooren den 29^{en} Jber 1705

Wij Arnout Marc Graue van Schenck
 Heere van Swalmen, Asselt, Hillenraedt, Afferden,
 Blijenbeek, Gribbenvorst, Brempt, Witthem &c.
 Ordonneren aen de Regeerders onser Heerlicheit
 Swalmen ende Asselt, voor het tegenwoordigh iaer duysent
 seven hondert ende vijf, promptelyck vuyt te setten den
 gewoentliken hooft schat, tot Stuyre der personele
 lasten: vermitterende voor het tegenwoordigh iaer den
 gewoentliken beesten schat, dan alleneck te setten
 op ieder koge ses stuyvers loopen ende op andere beesten
 naer aduenant, ende sulcx tot het maecken van den
 geproiecteerden Orgel der Kercke van Swalmen. aldus
 gedaen opt Huijs Hillenraedt den 22^{en} Jber 1705

Atm: Marquis de Schenck

11 september 1705
 wordt er een
 verordening
 gepubliceerd om
 eenmalig de
 beestenschatting te
 verhogen om daarmee
 een nieuw orgel te
 kunnen betalen

Ook de pastoor zelf werd door de heer van Hillenraad benoemd. Op 2 februari 1710 werd Catharina Dolmans genaamd Meijs uit Maastricht in de kerk begraven. Pastoor Gerard Dolmans overleed in oktober 1717. Zijn huis op de Hoogstraat werd op 31 januari 1719 openbaar verkocht door zijn broer Jacobus Dolmans, pastoor in Elmpt. De oude en tot armoede geraakte dienstmaagd van de pastoor, Johanna van Horne, richtte zich in 1722 tot het bisdom.

De Kartuziers, pater Scheffener en pater van Ool

Bij de tentoonstelling van 2009 "Het geheim van de stilte" in Roermond is een gelijknamig boek uitgegeven, en in 2012 zijn er nog enkele publicaties verschenen m.b.t. het voormalige klooster van de Kartuizer orde in Roermond. Deze Kartuizer orde in Roermond dateert al uit de 13e eeuw en heeft steeds groot aanzien gehad. In dit klooster waren voor 1783, toen het klooster op last van Jozef II van Oostenrijk werd opgeheven, duizenden met de hand geschreven boeken aanwezig en er zijn grote geleerden verbonden geweest aan het klooster, zoals Dyonisius van Rijkel. Deze haalde zijn titel als magister in de artes in 1424 in Keulen waarna hij toetrad tot de kartuizers van Onze Lieve Vrouwe van Bethlehem in Roermond. Hij stierf 1471 in Roermond waar in de Caroluskapel zijn schedel wordt bewaard. De kartuizer monniken leefden voor een groot deel van de dag in stilte en eenzaam gebed in een kleine cel (kluis), maar waren verder ook bezig met de dagelijkse dingen (eten bereiden) en velen deden wetenschappelijk of "monnikenwerk", zoals het met de hand overschrijven van boeken. Ze leefden van hun bezittingen als boerderijen en de talrijke giften van vooral rijke mensen. In Swalmen hadden ze ook meerdere bezittingen, met name Genaenhof en de Beeckerhof behoorden tot de Franse tijd, toen het klooster is opgeheven, tot hun bezittingen. Ook was er een bosgebied, "Carthuiser bosch", dat van hun was. Dit bos was gelegen in Bouckoul, naast het Raijer Kleijn Velt en naast de akker van "de armen van Ruremunde". Het bos werd beheerd door iemand die daarvoor werd aangesteld, in 1703 was dat Jan Cranen. Uit sommige documenten kun je opmaken dat deze daar ook in de nabijheid woonde. Genaenhof en Beeckerhof werden gerund door een halfman, die een pachtcontract had bij de Kartuizers en de helft van de opbrengst zelf mocht houden. Maar uit de voorgedgingen blijkt dat de paters erg veel van de plaatselijke omstandigheden (landerijen, omheiningen, beken enz.) afwisten, je krijgt de indruk dat ze zich regelmatig actief bemoeiden met het reilen en zeilen ter plekke. De Kartuizers mochten over een bepaald gebied tienden heffen, maar

ze zorgden ook voor de religieuze aankleding van de parochiekerk. Ook moesten ze mee doen aan de sociale taken die hoorden bij het gebied dat van hun was, zoals het onderhouden van wegen, paden, bruggen en waterlopen. Pater Scheffener was in 1705 al zeker negen jaar actief in Swalmen, want ook bij het voogdgeding van 1696 wordt zijn naam genoemd, toen hij er over klaagde dat de tiendwegen niet goed werden onderhouden. In 1697 klaagden de Kartuziers dat het niet duidelijk was welke wegen als tiendweg moesten worden aangemerkt, de schepenen wilden naar aanleiding van deze klacht dat oude mensen die wisten hoe het vroeger was uitsluitel gaven over deze kwestie. In het voogdgeding van 1700 lagen de Kartuziers goed dwars. Ze hadden last van ganzen, daarnaast klaagden ze er over dat de schapen en koeien werden geweid aan een kant van de Swalm waar dat volgens hun niet mocht. Nog een probleem: de doorvaarten bij de Leucker om tienden aan te leveren was dicht. Tijdens dit voogdgeding ontstond er zelfs een soort ruzie tussen de pastoor (pastoor Dolmans) en een pater van de Kartuziers (vermoedelijk was het ook nu pater Scheffener). Pastoor vond dat de Kartuziers de wei aan het Eppenbroek moesten afzetten, maar volgens de Kartuziers hoefden ze dat alleen maar aan de veldzijde te doen, als anderen meer wilden dan moesten ze zelf maar afzettingen maken. Hier was de pastoor het niet mee eens: hij zei dat "als je erf grenst aan gemeentegrond je verplicht bent afzettingen ook aan die kant te maken". Maar de Kartuziers zeiden dat ze niets te maken hadden met gemeentegrond en bleven bij hun mening. In 1700 waren de Kartuziers en de pastoor dus nog niet twee handen op een buik, in 1705 lijkt dat meer het geval te zijn, waarover later meer. Of pastoor Dolmans hier uit eigenbelang sprak (had hij zelf last van het ontbreken van omheiningen of wilde hij zijn parochianen assisteren?) is niet helemaal duidelijk.

Kanunnik (van) Elsrack en andere vertegenwoordigers van het kapittel van Roermond

Kapittels zijn gemeenschappen, meestal in een stad, van heren die als taak hebben dagelijks een kapittel (hoofdstuk) te lezen uit de H. Schrift. Ze hebben een eigen kerk, in Roermond was dat de bisschopskerk. Het kapittel was daar ook met het bestuur van het bisdom belast. In veel steden zie je dat het kapittel ook een school en of een ziekenhuis runt. De kapittelheren worden kanunniken genoemd. Zeker in de middeleeuwen waren lang niet alle kanunniken ook priester, terwijl dat eigenlijk wel de bedoeling was. Er waren kapittelplaatsen die je kon kopen als er een vrij kwam door overlijden. Op dat moment kreeg je een vast aandeel in de inkomsten van het kapittel. Die konden zeer groot zijn, de kapittels hadden vaak vele bezittingen in de wijde omtrek. In Roermond was het kapittel gekoppeld aan de bisschopskerk en de kanunniken hadden ook een taak m.b.t. alles wat met het bisschopsambt te maken had. Een deel van de opbrengsten diende tot onderhoud van deze bisschop. De kanunniken leefden niet in gemeenschap, maar hadden allemaal hun eigen woning. Het was een lucratief beroep. Veel kanunniken kwamen uit gegoede of adellijke families en hadden ook gestudeerd. Ook zijn er aardig wat kanunniken te noemen in de loop van de geschiedenis in Europa die kunstenaar waren. Veel tekeningen en schilderijen in het 17e eeuwse Maastricht zijn gemaakt door een kannunik. Robert Niclas van Elsrack, spreker tijdens een voogdgeding namens het kapittel, stamt uit een geslacht afkomstig uit Hasselt in het tegenwoordige Belgisch Limburg. Veel van zijn voorouders waren schepenen in deze stad. Hijzelf was dokter in de beide rechten, en woonde in Roermond vlakbij de markt. Bij de raadsverslagen van 28 juli 1707 moest er namelijk een muur gerepareerd worden tot aan de Swalmerstraat, tussen de moeshof van Matthijs van Aefferden en het stadhuis, naast het huis van kanunnik Elsrack. Deze kanunnik bemoeide zich dus ook duidelijk met de twee bezittingen die het kapittel in Swalmen bezat. Dat was de Graeterhof en de "Armenhof op gen

Raaij". Deze laatste boerderij diende er toe om de armenkas van Roermond, die ook door de kanunniken werd beheerd, te kunnen spekken. Deze boerderijen werden gerund door een halfman die meestal een pachtcontract had van vier jaar en de helft van de opbrengst voor eigen gebruik mocht houden. De klachten van de kanunniken speelden steeds op Bouckoul, waar hun boerderijen stonden. In 1699 stichtte Elsrack een stichting tot verering van de heilige familie en Johannes de Doper. In 1710 stichtte hij nog een andere prebende tot levensonderhoud van de kanunniken van het kathedrale kapittel. Over zijn verdere leven is niet veel meer bekend.

Schout, schepenen, gezworenen

Een dorp als Swalmen werd bestuurd door een schout (scholtis), schepenen, en gezworenen (geswoeren.) Ambtenaren hier direct aan gelieerd waren de gerechtsbode, de secretaris en de schattheffer. Daarnaast had je nog meer algemene ambten als pastoor, koster, organist, onderwijzer en vroedvrouw.

De scholtis (schout) was de voorzitter van de schepenbank, die op alle zaken moest toezien, maar geen stemrecht had. Hij werd in Swalmen voor het leven aangesteld door de heer van Hillenraad in de tijd waar we het nu over hebben. Een andere taak was het laten gevangen nemen van personen of het beslag laten leggen op goederen. De scholtis was vaak iemand van adel die rechten had gestudeerd. Aktes werden voorzien van zijn zegel met daaraan gekoppeld het familiewapen. In 1705 was in Swalmen Petrus Buijckman de scholtis, die waarschijnlijk ook het voogdgeding voorzat. (Buijckman was de opvolger van Johan Swaken. Zijn naam wordt in Swalmen voor het eerst genoemd 3 april 1703. Petrus Buijckman was notaris in Roermond voordat hij deze baan in Swalmen kreeg. Hij overlijdt in 1723). Als een scholtis afwezig was werd hij zonodig vervangen door een schepen of door de gerechtsbode. (De "stadhouder", letterlijk plaatsvervanger).

Swalmen telde zoals de meeste schepenbanken in dorpen 7 schepenen. Dat waren in 1705: Willem Paulussen, Jan Janssen (bij afwezigheid van de scholtis zijn plaatsvervanger, ook wel stadhouder genoemd), Andries Mooren, Geret Emets, Areth Meuter, Areth Smeets, Andries Janssen: schepen en schattheffer. De taken van het schepengerecht waren heel divers. Het meeste werk was het overdragen van bezittingen als huizen en land aan anderen. Hiervoor moesten aktes worden opgemaakt. Dat kostte geld, daarnaast moest je dan ook een bepaald bedrag in de "armenkas" storten. Bij die overdracht werd ook bepaald dat zaken als "lijcoop" werden overgedragen, d.w.z. vaak was een bezitting belast met de afdracht van bijv. 2 ganzen per jaar met Pasen aan de eigenaar van de erfpacht. Ook het lenen van geld en het vaststellen van het onderpand was iets dat leden van de schepenbank regelden. Er waren nog veel meer taken zoals het nemen van de gerechtelijke beslissingen bij het jaarlijkse voogdgeding.

Drie van de schepenen namen tijdens het voogdgeding van 1705 ook het woord: Jan Janssen, Andries Janssen en Andries Mooren. Over hen nu kort iets meer.

Jan en Andries Janssen

De familie Janssen zat al lang "in het vak". Jan Janssen was feitelijk de opvolger van zijn vader, die ook Jan Janssen heette. Als iemand overleed deed de nog levende club schepenen een voorstel voor een opvolger, ze noemden drie namen, van wie de heer van Hillenraad er dan een koos. Ze zorgden vaak dat het baantje binnen de familie bleef bij het opgeven van de kandidaten, de schepenen vormden zo een soort bestuurderskliek. Ook zien we vaak huwelijken binnen families van schepenen,

Mooren trouwde met een dochter Janssen enz. Ze hadden meestal wat meer geld, toen bijv. de looimolen door de heer van Hillenraad bij opbod werd verpacht deden familieleden van de schepenen hieraan mee. Schepenen hadden meestal niet gestudeerd, zelfs niet iedereen kon lezen en schrijven. Zo was Andries Janssen iemand die niet kon schrijven, en dat terwijl hij tevens schatheffer was, hij moest de belastingen vaststellen en innen. Gelukkig kon zijn vrouw wel schrijven, we lezen een keer dat het document met de hoofdschat door haar is opgemaakt en overhandigd aan haar man. Ook op andere documenten staat "dit is het merk van"..... Andries Janssen. Op de plaats van de puntjes stond dan meestal een riek, om aan te geven dat hij boer was, maar niet kon schrijven. Deze riek tekende hij dan zelf als een soort handtekening. (3 juli 1705 bij visitatie grens met Maasniel). Zijn voornaamste werk was inderdaad boer, hij was nl. lang halfman geweest op Genaenhof (1687) en gezien de grootte van de aanslag bij de beestenschatting van 1702 was hij dat toen nog steeds. ("9 koyen 3 rinder 110 schaepen 12 kar bijen.") Genaenhof was een boerderij die in het bezit was van de Kartuizers. Dat maakte dat Andries Janssen indirect ook die belangen behartigde. De taken van de schepenen waren niet altijd even leuk, hier hoorden ook lijkschouwingen bij van mensen die onder niet normale omstandigheden dood waren aangetroffen. (zoals in 1691 de lijkschouwing van koster Stockmans die door het ijs was gezakt, of in 1709 als Jan Janssen en Areth Smeets het aangespoelde lijkje van een kind in Asselt moeten inspecteren op onnatuurlijke verwondingen). Schatheffer Andries sprak soms met mensen, bijv. weduwen, af dat ze volgend jaar geen belasting hoefden te betalen. Dit werd dan wel keurig op het formulier vermeld. Maar Andries Janssen raakte uiteindelijk in financiële problemen. In 1709, toen hij was overleden, werden de goederen van vrouw en kinderen in beslag genomen omdat iemand nog een schuld van 1000 rijksdaalders bij hem had uitstaan. Jan Janssen overleed in 1713.

Andries Mooren

Andries Mooren is in Swalmen gedoopt op 4 januari 1665. In 1691 was zijn vader, Arnold (Areth) Mooren, rentmeester van Hillenraad, diens broer Joannes was tuinman op Hillenraad. Wetende dat de heer van Hillenraad de schepenen benoemd leek de keuze van Andries dus niet toevallig. Andries had een iets meer ongewone levensloop. Als jongeling leek hij priester te worden, maar de laatste stap durfde hij niet te nemen. In 1693 had Andries al ongeveer 10 jaar het beneficie van de H. Maagd Maria in de parochiekerk, maar was nog steeds niet gewijd, droeg geen geestelijk kled en gedroeg niet als een geestelijke. Hij werd daarom door het officialaat van Roermond veroordeeld om binnen vier weken het geestelijk kled te dragen, op straffe van ontneming van zijn beneficie, en werd ook beboet met 6 pond en de proceskosten à 10 gulden. De promotor (aanklager) had deze gelden maar niet kunnen krijgen en sprak de moeder nu aan. Deze antwoordde dat haar zoon de inkomsten van het beneficie niet had gehad gedurende de tijd dat hij in dienst was van de heer van Hillenraedt. Blijkbaar werkte hij samen met zijn vader, de rentmeester, toen ook al voor de familie Schenck van Nideggen. Twee jaar later, in 1695, trouwde hij met Elisabeth Hameckers. Het echtpaar woonde in Asselt. Een opvallende klus van hem dateert uit 1703. Schepenen en regeerders van Swalmen hadden ten behoeve van Brandenburgse troepen een hoeveelheid vruchten moeten leveren voor de stad Gelder. Dus niet alleen de Hollandse troepen die Roermond veroverden bezorgden ook Swalmen overlast. . Andries Mooren kreeg van schout en medeschepenen de opdracht om deze hoeveelheid bijeen te brengen, maar slaagde daar niet in. Daarop verzocht hij de heer Clumpen uit de plaats Pont in Duitsland om hem tien schepel voor te schieten. In 1705 had Andries dit nog steeds niet teruggegeven. Andries Mooren overleed 17 april 1712, 57 jaar oud. Ook zijn familielid Matthijs

(jongere broer, neef?) was nauw betrokken bij het werk van schout en schepenen als gerechtsbode, vanaf omstreeks 1703. 22 september 1705 werd diens eerstgeboren zoon, ook Matthijs geheten, gedoopt. We kunnen daaruit afleiden dat hij zelf waarschijnlijk rond 1680-1685 geboren is. Matthijs Mooren moest bijv. afkondigingen op papier zetten en die op kerkdeuren plakken, maar ook na de vroegmis in Swalmen en Asselt berichten afkondigen, zoals bijv. het verbod tot vissen in Blank Water in 1704. Ook moest hij "geboeden", d.w.z. bij mensen op bezoek gaan die ergens voor in gebreke bleven, bijv. voor het doen van herendiensten. Je maakte je er niet populair mee. De bode moest ook mensen oppakken, bijv. als de schuldeiser na een bepaalde tijd niet betaald was. In Roermond is een keer in die tijd een bode ontslagen omdat hij weigerde om een hellebaard (lange houten stok met ijzeren punt) te dragen bij het arresteren van mensen. (23 augustus 1707). Andries Mooren was in 1702 slechts een keuterboertje, bij de beestenschatting hoefde hij slechts 1 koe op te geven bij de schattheffer. Matthijs Mooren komt helemaal niet voor in die beestenschatting, waarschijnlijk leefde hij voornamelijk van zijn varken, kippen en baantje als bode.

De Gezworenen

Naast de schepenen had je ook nog "de Geswoorenen". Hun taak en aantal, daar is niet altijd duidelijkheid over. Soms ondertekenden ze ook gerechtsdocumenten. In een stad als Roermond moesten de tienmannen, de hoofden van de belangrijkste gilden, een eed afleggen. Zij werden daarom ook wel de gezworenen genoemd. In Swalmen waren de gezworenen waarschijnlijk mensen uit het volk die een soort controlerende functie hadden. Ook zij werden door de heer van Hillenraad benoemd. Bij de voogdgedingen werden ze vaak apart genoemd: "de geswoorenen claeghen.....". In 1705 waren in ieder geval Jan Cuijpers en Hendrik Bulders gezworene in Swalmen.

Andere functies in het dorp

In 1705 was Petrus van Daelen de gemeentesecretaris. De gemeentesecretaris was waarschijnlijk een van de meest "geleerde" personen in het dorp. Een van zijn taken was om alle gerechtsstukken op schrift te stellen. Hij volgde 20 januari 1705 Gerard Lubbers (met zijn mooie handschrift) op die op die datum zijn ambt neerlegde. Op deze datum zien we in het gerechtsboek een gerechtsstuk nog geschreven door Gerard Lubbers. Dan is er meer dan een pagina leeggelaten (12 jaar later alsnog met iets anders volgekriebeld.) Op de volgende pagina gaat met dezelfde datum, 20 januari, Petrus van Daelen verder. Waarom Gerard Lubbers zijn taak neerlegde is onduidelijk, dat gebeurde zelden, meestal werd iemand pas opgevolgd na zijn overlijden. Gerard Lubbers was tevens notaris in Roermond maar hij had bemoeienissen met hof Gen Raaij, en hij heeft waarschijnlijk ook een tijd in Swalmen gewoond. Hij zat in de schulden, scholtis Buijckman heeft " *2 april 1703 op verzoek van de procureur Haes arrest laten aantekenen op huis, hof en land van de secretaris Lubbers onder de heerlijkheid Swalmen en Asselt gelegen wegens een vordering van 160 rijksdaalder met drie jaar verlopen rente daarvan*". Op 5 mei 1705 werd hij officieel genoemd in een document als "afgestanden" (afgetreden), dat is dus waarschijnlijk gebeurd op 20 januari van dat jaar. Ook Petrus van Daelen was notaris en procureur in Roermond en is daar ook altijd blijven wonen. De gemeentesecretaris van Swalmen was gewoon een nevenfunctie van een advocaat of notaris van Roermond in die tijd. Meestal moesten er stukken worden opgemaakt m.b.t. landverkoop, onteigening, voogdij of iets dergelijks, hooguit eens in de 14 dagen. Deze gerechtsdag was meestal op de dinsdag. In de zomer was er soms wel twee maanden geen gerechtsdag. Andere openbare

functies in Swalmen waren de gerechtsbode, al eerder genoemd: Areth Mooren, bij vervanging en later officieel, Matthijs Mooren. Dan had je nog een koster in Swalmen (schepen Areth Meuters) en een koster in Asselt (Willem Clumpkens). Deze ambtsdragers werden niet hoofdelijk aangeslagen. Ook de vroedvrouw van deze jaren, de vrouw van Reijner Deelis, werd niet aangeslagen.

Enkele "gewone"dorpeelingen: Jan Daemen, Peter van Ool, Jacobus Verwijns

Bij het voogdgeding van 1703 worden in een adem als klagers Jan Daemen en Peter van Ool genoemd. Zij blijken als je zoekt in de kroniek van Beesel, Belfeld en Swalmen van Loe Giesen in die tijd nog geen opvallende figuren in Swalmen te zijn. Peter van Ool en Mechtildis Daemen waren samen getuigen bij de doop van een kind van Joannes Coenen en Catharina Daemen in 1710, bij een eerder kind van dat gezin was Jan Daemen in 1707 getuige. In 1704 was Peter van Ool getuige bij een kind van Peter Be(e)ck, familie van de vrouw van Jan Daemen. Er was dus een hechte familieband tussen Jan Daemen en Peter van Ool. Ze moeten in 1703 ook redelijk wat geld gehad hebben, want ze lieten zich vervangen in hun diensttijd voor de volksmilitie van Swalmen.

Jan Daemen

Jan Daemen was ten tijde van de voogdgedingen van 1703 en 1705 nog geen schepen, maar vanaf 1711-1727 zien we hem herhaaldelijk in die hoedanigheid genoemd worden. In 1701 klaagde Jan Daemen ook al, hij woonde toen naast Mr. Hans Hendrik Getseler. In 1711 woonde hij in de "dorperstraet" (de Hoogstraat). Bij de hoofd- en beestenschat van 1712 wordt "gen Oordt" als woonplek genoemd. Jan Daemen trouwde 31 januari 1702 met Gertrudis Be(e)ck, maar zijn vrouw werd 25 september 1706 al begraven. In 1713 zien we hoe "den schepen Jan Daemen met vrouw" aangeslagen wonende in de hondschap "dorper", oftewel in het centrum van Swalmen. Jan Daemen bleef aktes als schepen ondertekenen tot zijn dood in 1727. Hij was toen getrouwd met Joanna Pijls.

Peter van Ool

Peter van Ool werd gedoopt in Swalmen 5 oktober 1678 en hij trouwde 8 juni 1702 met Maria Janissen, ruim 4 maanden later als dat zijn vriend Jan Daemen trouwde. In hetzelfde jaar werd hij bij de beestenschat aangeslagen voor twee koeien in de buurtschap cropper (Kroppestraat en wijde omgeving). Bij de hoofdschat van 1705 woonde hij daar nog steeds met vrouw, in 1706 idem, nu had hij nog een koe. 15 mei 1710 werd zijn vrouw begraven. Niet zo lang daarna hertrouwde hij met Maria Pessers. Hij had dan wel een of twee koeien, maar zijn eigenlijke beroep was smid. 26 maart 1711 kreeg hij de opdracht van de markies om "te accommoderen, repareren ende verstaelen van de billen van de meulens tot Swalmen". Peter van Ool werd 27 maart 1718 begraven. In hetzelfde jaar op 7 mei werd dan ook zijn tweede vrouw begraven. Hij bleek bij de overdracht na zijn dood gewoond te hebben aan de "openbare straat, met een korte zijde grenzend aan de Swalm", wellicht aan het tegenwoordige Swalmdal of op Levroy, of juist meer richting Asselt?

Jacobus Verwijns

Jacobus Verwijns, afkomstig uit Roermond, is gehuwd in Swalmen 6-2-1697 met Sybilla Mangels. Diens vrouw overleed al na anderhalf jaar. In 1702 hertrouwde hij met Anna Bongaerts (alias Mertens.) Ook in 1697 klaagde hij er al over dat er "een voetpad werd gemaakt" over zijn land bij de

Leucker. In 1702 werd hij met zijn nieuwe vrouw aangeslagen wonende in buurtschap cropper. Hier hoorde ook het gebied Leucker bij. Ook in 1705 woonde hij daar nog. Groot was zijn bezit in 1702 niet: 2 koeien en een "rindt". 25 maart 1715, bekende Jacobus Verwijns met toestemming van zijn vrouw Anna Mertens dat zij een bedrag van 500 gulden, de schelling aan 8 stuiver gerekend, tegen een jaarlijkse rente van 4½% eerstmaals te betalen op 9 april 1716 en losbaar in gedeelten van minimaal 100 of 200 gulden met een opzegtermijn van een half jaar, hadden opgenomen van hun zoon respectievelijk stiefzoon Matthijs Bongarts en Jenneken Kempkens, echtelieden, met als onderpand:

- zijn twee huizen of 'gehuchten' op de Leucker gelegen, met de moeshof en land daarachter gelegen, groot samen ½ bunder, tussen Evert Lemmen en de Meulenstraet;
- en ongeveer ½ morgen land op de Meulencamp gelegen tussen Hendrick van Geel en Matthijs Roosen.

Op 20 november van datzelfde jaar verkochten ze de twee huizen. Zij gingen toen wonen in Belfeld, het dorp van de vrouw van Jacobus Verwijns. Zijn vrouw overleed daar 20 maart 1726, en hij trouwde daarna voor de derde keer, slechts vier maanden later, met Catharina Druckers uit Tegelen. Jacobus Verwijns werd begraven in Belfeld 11-3-1744.

De overige inwoners ("de gemeijne")

In het voogdgeding worden de andere mensen niet bij name genoemd, maar er wordt gezegd: "de gemeijne claeghen..." We weten wel wie er allemaal in Swalmen woonden, althans we weten wie er aangeslagen werd bij de hoofdschat en wie er aangeslagen werd bij de beestenschat. De hoofdschat was een belasting die je als inwoner moest betalen. In 1705 was deze belasting tijdelijk flink verlaagd, bij de vorige hoofdschatting was ze nog drie keer zo hoog. Dit geeft aan hoe hoog de nood was in deze tijd bij de mensen, er viel domweg bijna niets meer te halen. In 1705 bedroeg de hoofdschat: 1 rijksdaalder voor het mannelijke hoofd van een gezin, 4 stuivers voor een volwassen vrouw, 4 stuivers voor een knecht of inwonende zoon van 12 jaar of ouder en 2 stuivers voor een dienstmaagd of inwonende dochter van 12 jaar of ouder. De beestenschat was een belasting die je betaalde over het hebben van koeien, schapen en bijen. (In andere periodes waren soms ook varkens, ganzen, wilgen en eiken belast). Varkens en kippen werden in die tijd niet belast, dat waren dieren die bijna iedereen had en die voorzagen net als het hebben van een moestuin in de essentiële levensbehoeften van de mensen. Koeien daarentegen werden gehouden voor de melk, maar vooral ook voor de mest, die nodig was voor de graanvelden (in Swalmen vooral rogge en boekwijn). Bij schapen ging het vooral om de wol, bij bijen niet alleen om de honing, maar ook om de bijenwas. Als je denkt door de beestenschatting een goed beeld te krijgen van de hoeveelheid vee in Swalmen heb je het mis. Met name de heer van Hillenraad met al zijn bezittingen (bijv. de Asselter Hof en hoeve Boekweitsdries) werd niet aangeslagen. Ook de Kartuizers met o.a. de Beekerhof of de kanunniken van Roermond te Bouckoul werden niet aangeslagen. De hoeveelheid vee op deze boerderijen was aanzienlijk. Via vroegere documenten waar ze wel werden aangeslagen krijg je toch een beeld: De Asselter Hof had meer schapen dan alle andere boerderijen van Asselt samen, Boekweitsdries en Beekerhof waren na de Asselter hof de grootste boerderijen. Andere grote boerderijen die wel aangeslagen werden waren bijv. de Houdt, Noppenhof, Wijler hof. Maar de meeste huishoudens hadden wel een of twee koeien of enkele schapen. Swalmen bestond uit heel veel keuterboertjes, (kaeters zoals ze werden genoemd in het voogdgeding van 1703), mensen die probeerden in leven te

blijven van hun moestuin, kippen, varken en de opbrengst van een klein stukje land. En als je dat ook allemaal niet had dan werd je enigszins onderhouden door de pastoor vanuit de armenkas. Bij de hoofdschat van 1705 werden in totaal 187 mannen en 188 vrouwen vermeld. Dat waren dus de inwoners vanaf 12 jaar, jongere kinderen werden niet vermeld. Ook werd de heer van Hillenraedt met zijn personeel niet vermeld. Het totale aantal inwoners van Swalmen zal in 1705 gelegen hebben tussen 500 en 600 personen. Bij het voogdgeding op de markt waren waarschijnlijk zo rond de 133 mensen uitgenodigd, weduwen die zelf een huishouden draaien meegerekend (Dit getal naar aanleiding van de huishoudens bij de hoofdschat). 50 jaar later is het zo dat ongeveer 1 op de 4 personen niet komt opdagen, dat zal toen niet veel anders geweest zijn. Er zijn waarschijnlijk dus ongeveer 90 mensen op de markt geweest bij deze voogdgedingen.

Analyse van de voogdgedingen van 1703 en van 1705

M.b.t. "wat is een voogdgeding" en algemene dingen m.b.t. rechtszaken verwijs ik naar mijn eerdere artikelen over voogdgedingen. Kort gezegd: bij een voogdgeding gaat het om een rechtszaak, waarbij alle inwoners van een gemeenschap worden uitgenodigd om er bij te zijn en iedereen kan een klacht indienen over dingen die van meer algemene aard zijn, en die niet via een persoonlijke rechtszaak hoeven of kunnen worden opgelost. Welke dingen speelden er in 1703 en 1705.

De successie-oorlog.

Het voogdgeding uit 1703 bevat een aantal passages, die direct gelinkt kunnen worden aan de oorlogsomstandigheden en aan de gebeurtenissen van 1701 en 1702. Ook in 1705 komen er nog dingen ter sprake die daar mee te maken hebben.

1703

- *Ierstelick is vanwege de gemeijnte geproponeert over de diensten extraordinarie voorleden jaere naer Zanten [Xanten], Keijzersweert ende andere vuytlantse diensten gedaen, ende daerover versocht vergoedinghe mitsgaeders van d'vuytgeblevene karren ende getouw.*
- *Is geresolveert bij de heeren geërfden ende schepenen dat des daeghs wegens de voors. extraordinaire vuytheijmsche diensten voor man ende twee peerden toegeleijt is eenen pattacon, waarvan eerst afgetrocken sullen worden twee daegen voor hunnen ordinairen dienst, ende dat de vuytgeblevene karren ende getouw sullen getaxeert worden door de schepenen, ende alsoo vergoedt.*
- *De geswoorens alhier hierover gehoort, consenteren in de voors. toelegginghe, mits conditie dat voortan iedereen sal dienen mit soo veele peerden als hij heeft. De aenwesende geërfden houden sich desen aengaende aen het oudt gebruijck.*

Uit bovenstaande drie punten blijkt, dat een aantal Swalmenaren "buitenlandse" diensten heeft moeten doen en karren en touw heeft moeten leveren, o.a. voor Xanten en Keizersweert. Het gaat dus duidelijk om gedwongen levering aan de Fransen voor de ontzetting van Keizersweert, dat ingesloten was door een leger van geallieerden. Er wordt dus ook gezegd dat de schepenen proberen om het aantal karren en touwen te taxeren dat geleverd is en dat daar een vergoeding voor komt. Voor de levering voor het fourageleger waren er ook al karren geleverd voor de verdediging van Roermond, eveneens voor het Franse leger. (o.a. 19 mei 1702:" De graaf van Horne ordonneert de regeerders van Swalmen om morgen 20 mei een uur vóór het openen van de stadspoorten acht karren te leveren voor een dag, op straffe van militaire executie". RHCL Maastricht, SA Swalmen en Asselt, magazijnlijst nr. 234.) Voor elke man met twee paarden wordt een pattacon (rijksdaalder) vergoeding toegekend. Wel wordt hier aan toegevoegd dat men met al de paarden die men heeft moet dienen. Hier wordt waarschijnlijk mee bedoeld dat men daarmee de gebruikelijke herendiensten doet, er wordt immers aan toegevoegd dat de heren geërfden (de markies Schenck van Nideggen) zich willen houden aan oud gebruik. Dat oude gebruik hield in dat er per paard vier dagen per jaar voor de heer gewerkt werd zonder dat je er voor betaald werd. In 1705 wordt hiernogmaals aan gerefereerd:

De geswooren claegen in name van de gemeijnte dat volgens hoffs vonnis de diensten nijet en worden gedaen mit alle de peerden gelijk daerinne is geordonneert

Blijkbaar houden de bezitters van paarden in 1705 zich niet aan die afspraak. Maar, de tiendheffers zoals de markies van Hillenraad hebben ook verplichtingen, en hier voldoen ze eigenlijk standaard niet aan, zoals bij vele voogdgedingen telkens weer gezegd wordt in de loop der eeuwen... . Het is niet alleen een kwestie van tienden innen en genieten van de herendiensten van anderen, ze moeten er ook enkele dingen voor terug doen. Ze moeten nl. zorgen dat er een fokzeug, een fokstier, een hengst om te fokken en een ijzeren eg aanwezig zijn, waar alle boeren gebruik van kunnen maken. Hier zorgen ze waarschijnlijk vrijwel nooit voor. In 1705 staat er zelfs dat er gezorgd moet worden voor "een lopende wel". Wat hieronder verstaan wordt is niet duidelijk, moeten ze misschien zorgen voor een goed functionerende put of pomp op de markt?

1703

Geswoorens vernieuwen hunne claeght op t'vooghtgedingh den 14 maij 1700 ende 1701 gedaen raeckende den springhhainghst, vahr, behre ende ijsere eeght.

1705

De selve claegen oock dat den verre, sprinckhinst ende beer, een loopender wel, ende isener eghe nijet en worden gehouden, waerover mennichmael is geclaeght, ende daerop versocht resolutie wije de selve moeten houden.

In 1703 zijn er nog enkele dingen die direct aan de oorlogsomstandigheden kunnen worden gelinkt:

- *De kaeters (keuterboeren) claeghen dat sij groote diensten moeten doen, sonder dat sij daarvan prouffiteren, daerom versoecken desen aengaende getracteert te worden gelijk als op andere dorpen geschiedt.*

Blijkbaar heeft iedereen, ook de keuterboer die geen paarden of karren heeft, diensten moeten doen voor de Franse oorlog, maar zij zien er niets van terug. Ze hebben gehoord dat mensen in omringende plaatsen wél iets krijgen.

- *Jan Daemen ende Peter van Ool claeghen dat sij in hunne plaetse twee andere in de landtmilitie hebben moeten leveren ende op den dagh van heden betaelen, oversulcx geen dorpsdienst schuldigh en sijn, desniettemin gebeurt dat sij somwijlen daertoe worden geboedt, waerinne wordt versocht versieninghe.*

Dorpsdienst, daarmee wordt waarschijnlijk een soort burgerwacht bedoeld, die wellicht is ingesteld na de diverse brandschattingen en plunderingen van 1702. Jan Daemen en Peter van Ool hebben blijkbaar remplaçanten geregeld die in hun plaats kunnen dienen, maar de bode komt toch soms zeggen dat ze nog dienst moeten doen.

- *Den rentmeester van den heere marquijs alhier geeft te kennen dat het gelt van de consumptie ende vercochte broecken gestelt sal worden in handen van den schatheffer, sonder dat iemandt anders sich daer van meester sal maecken.*

De rentmeester van de markies van Hillenraad wil dus de opbrengst van de verkochte broekbeemden in de schatkist van de gemeente storten. Hij wil blijkbaar zijn goede wil tonen en heeft dus een deel van zijn bezittingen verkocht om de gemeente er weer boven op te helpen.

- *Item de geheel gemeijnte claeght dat den bode in de diensten niet ordentelick en geboedt dan sommige overslaet, waerover versieninghe wordt versocht. Wordt den bode belast in het toecommende ordentelick te geboeden, sonder iemant te verschoenen op pene dat tot sijnen onwille daerin sal worden versien.*

De bode doet aan vriendjespolitiek. Waarschijnlijk gaat het om Matthijs Mooren, familie van de schepen. Een van zijn taken is om mensen te sommeren om herendiensten te doen en waarschijnlijk dus ook de dorpsdiensten van de burgerwacht. Een ondankbare taak. Zeker als je dat tegen een vriend of familielid moet gaan vertellen. Die kun je dus ook zogenaamd "overslaan".

Hoe de schadevergoedingen naar aanleiding van de oorlogsprikelen en de andere daarmee verband houdende afspraken afgehandeld zijn is niet zo duidelijk. Van de directe jaren na 1705 is er geen voogdgeding bewaard gebleven, het volgende verslag dat bewaard is dateert pas uit 1708, en dan komen deze dingen niet meer ter sprake.

Wateroverlast

Behalve de oorlog en alle gevolgen voor het dorp ging het gewone leven zo goed en zo kwaad gewoon door. Bij de voogdgedingen komen ook een aantal "vertrouwde" klachten aan de orde. Het ging meestal om dingen die jaren achter elkaar niet goed waren en er werd telkens maar weer opnieuw over geklaagd.

Bouckoul: de Eppenbeek, Bouckoulder beek en de Leigraaf.

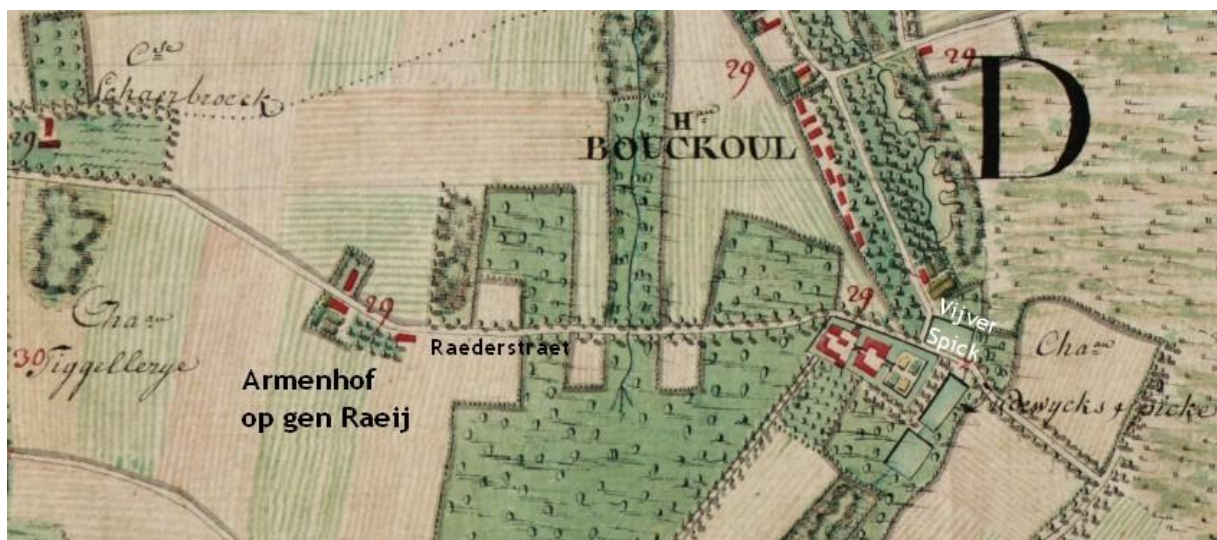

Hierboven een foto van de Raaijstraat. Elk jaar komen honderden mensen van heinde en verre als gasten naar Zuidewijcks Spick, rechts achter op de foto nog net een stukje te zien. Veel mensen kiezen dit hotel uit omdat ze graag in een historische omgeving willen vertoeven. Ze horen over heer Heereman van Zuijdtwijck of over andere hoge heren uit nog eerdere periodes. De landweg die uitkomt op dit hotel ligt er lieflijk bij. Maar begin 18e eeuw was het een vieze modderweg, het halve jaar stond hij blank. En als hij al niet blank stond dan werd hij omgeploegd en ingezaaid. Maar het

was van oudsher een weg waar tiendkarren over moesten kunnen gaan en ook als mensen overleden waren en naar het kerkhof gebracht werden moest de lijkwagen hier kunnen passeren. Dat kon natuurlijk niet, hier ergerden velen zich aan. En er was een schuldige aan te wijzen: juist: de eigenaar van de Spick. Hoe zat dit allemaal.

In het gebied dat grensde aan Asenray of Maasniel was het erg nat. Daar ontsprong in een broekbos de Eppenbeek, en dan had je nog het natte gebied rond Blankwater. De waterafvoer werd geregeld door die Eppenbeek, maar ook door een gegraven afwateringssloot, de zogenaamde leigraaf. Die moest regelmatig worden schoongemaakt, hij verstopte door modder, zand, en allerlei troep en dan kwamen aangrenzende wegen onder water te staan. Maar wie moest daar voor zorgen? De zorgplicht berustte in principe op degeen van wie het land was waar zo'n sloot aan grensde, of soms waren er ook andere afspraken gemaakt in het verleden. We zien dat diverse klachten zowel in 1703 als 1705 hiermee te maken hadden:

- *Den heere Canonick Elsrack in naeme van het seer eerw. capittel tot Ruremunde claghet dat den gemeijnen wegh off **raeder straet** (tussen Spick en Schaarbroek) **tot aen den leigraef** van de eerw. paters Carthuijsers, niet passabel is.*
- *De gemeijnte claeghet dat het waeter commende vuyjten wijer van Heer Everard de **raederstraet** bederft.*

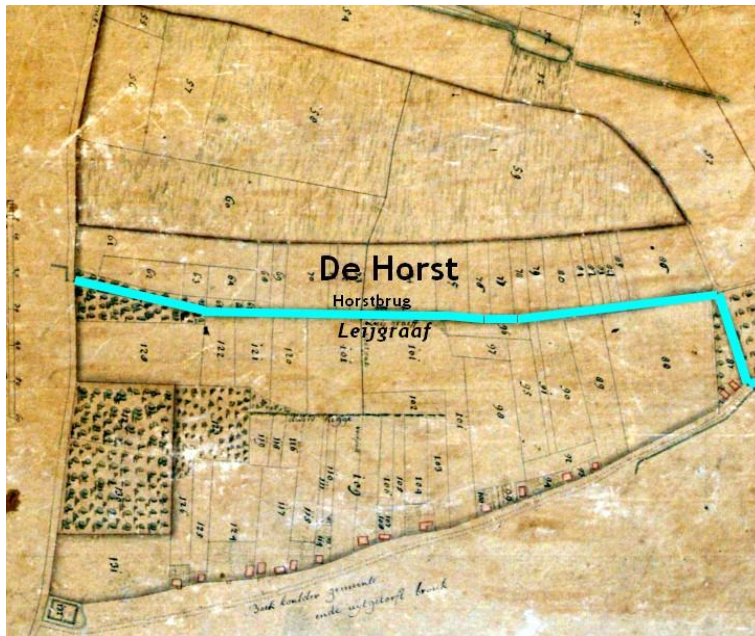

Op het kaartje, een detail van de Ferrariskaart van 1772, zien we rechts de Spick, links de Raeij met de armenhof. Deze was in het bezit van het kapittel van Roermond en de opbrengst van de boerderij was voor de helft voor de pachter, een zogenaamde halfman, de andere helft was voor de armenkas van Roermond en het onderhoud van de bisschop. De Spick had een aantal vijvers, die gevoed werden door de Eppenbeek. Als het water niet fatsoenlijk werd afgevoerd door de Eppenbeek en de leigraaf, dan liep dus de hele Raderstraat onder. Ook in 1705 zien we klachten die hiermee verband houden:

- *De gemeijnte claeght dattet waeter commende vuyjten **wijer van den heere Everard de Raederstraet** bederft, versoeckende dattet selve mach worden belett.*

En nog meer klachten over de Raderstraat. Hij wordt ingezaaid en omgeploegd, je kunt er niet meer langs met de lijkkar en de tiendenkar!

- *Item datten **Laeckwegh bij het Raeij** is opgeworpen ende besaeijt tot ongerieff van den lijk-ende thiende waegen.*

Ook de markies klaagt over zijn adellijke buur: hij onderhoudt niet de horstbrug over de leigraaf en hij heeft een voetpad omgeploegd. Al in 1697 klaagden de naburen van de Bouckoul dat langs het goed van Ruth in den Bonten Os een openbaar voetpad liep recht naar de *Leijgraef* aan de *Horstbrugge*. Dit bruggetje was echter verdwenen en kapitein Everard, de eigenaar van de Spick, belette het herstel, waardoor ook de doorgang van de tiendkarren werd verhinderd. De naburen werden daarop gelast om

de *Horstbrugge* zelf te leggen en te onderhouden, terwijl de kapitein werd opgedragen dat hij dit voetpad ook moest toestaan. Blijkbaar 8 jaar later nog steeds niet hersteld! Zie kaartje, het betreffende voetpad moet waarschijnlijk lopen recht omhoog vanaf de huizen in Bouckoul naar de horstbrug over de leigraaf.

- *Den heere marquijs ende de naebuijren claegen dat **de Horstbrugge over den Leijgraeff** tegens het goedt van mijnheer Everard nijet en wordt gemaectt, wijc oock datten **voetpatt commende van Evert hoeffs goedt naer de voors. brugge** is omgedaen door den voors. heere Everard.*

Op zijn beurt klaagt de heer Everard van de Spick dat de leigraaf niet onderhouden wordt. Hij kan daardoor niet op zijn land komen met de paarden. Ook moet de Bouckoulder beek worden geveegd.

- *Den heere d'Everard claeght datte **Leijgraeve neffens de Bockkoule** nijet behoorlijck ende worden geveeght, ende het waeter daerinne sich ophalt soo dat hij op sijn landt mit karre ende peerde nijet en can commen, ende mist brengen, versoeckt hij erinne prompte remedieringe.*
- *Insgelijcx **datte Bockkoulder beek** nijet naer behooren en wordt geveeght.*

Hierboven zien we een foto van de Graeterhof anno 2009. Dit voormalige bezit van de kanunniken van Roermond is nu hotel.

Je ziet een weg links af slaan, die was er in 1703 ook. Maar de weg op de voorgrond was er waarschijnlijk toen nog wel, maar al heel snel niet meer. De kanunniken wilden deze weg verleggen. De tuin die we op deze foto rechts zien was toen een boomgaard. De kanunniken wilden dat een openbare weg omgelegd werd, waarvoor het ook nodig was dat er een bruggetje zou komen.

De preciese plek van dat bruggetje kon in onderling overleg bepaald worden. De nieuwe weg moest dan lopen langs de leigraaf, maar de bomen, die van de kanunniken waren, moesten blijven staan. De weg zou de breedte moeten krijgen zoals dat voor alle openbare wegen gold. In onderstaand kaartje kun je zien wat waarschijnlijk de bedoeling was.

- *'T cappittel voors(egd) versoeckt dat den gemeijnen wegh loopende over **den graeter misthoff** magh geleijt worden **langs den leigraef** door den bongart aldaer, volgens breedten naer t' Landrecht, mits dat de boomen staende op den oever van den graef sullen blijven tot*

prouffijt van 't capittel ende dat het brughsken sal gestelt worden alwaer het beste sal goedt gevonden worden mit wedersijts partijen, waertoe prefixie van dagh wordt versocht.

Op bovenstaande Ferrariskaart kunnen we zien dat deze weg inderdaad gerealiseerd is, misschien een beetje anders dan de bedoeling was, maar in onze tijd is deze in ieder geval weer verdwenen, waarschijnlijk is de toestand zoals die was voor 1703 nog diezelfde eeuw weer hersteld. In de Franse tijd (Tranchotkaart 1803) gaat de weg weer mooi om de boomgaard heen!

Klachten van de Kartuziers.

Ook de Kartuziers hebben vrijwel jaarlijks klachten op de voogdgedingen. Zij bezaten in

Swalmen Beekerhof en Genaenhof. Deze kloosterorde uit Roermond had dus in Swalmen belangrijke belangen. De grote herenboerderijen werden gerund door een halfman. De Beekerhof en Genaenhof zijn na de opheffing van het klooster van de Kartuziers door keizer Josef II van Oostenrijk in 1773, verkocht. De nieuwe eigenaren van Beekerhof hebben de boerderij geheel opnieuw opgebouwd. Het huidige gebouw, nu rijksmonument, stamt uit die tijd, 1780.

Vaak hadden de klachten van de Kartuziers te maken met de leigraaf. Blijkbaar werden er provisorische bruggetjes en vlonders e.d. over deze leigraaf aangelegd. Er hoorden slechts twee stenen bruggen te zijn die de stad Roermond had aangelegd en ook onderhield. (zie rode kruisjes op een detail van de rivierenkaart. St. brug betekent: stenen brug, H. brug: houten brug.) Als er meer

bruggen gemaakt werden kwam er ook meer troep in de leigraaf en Beekerhof moest dat deel van de leigraaf schoonhouden, maar dat kostte dan dus onnodig veel werk. In het voogdgeding van 1708 lezen we dat de stad Roermond deze twee stenen bruggen heeft gerepareerd.

- Den

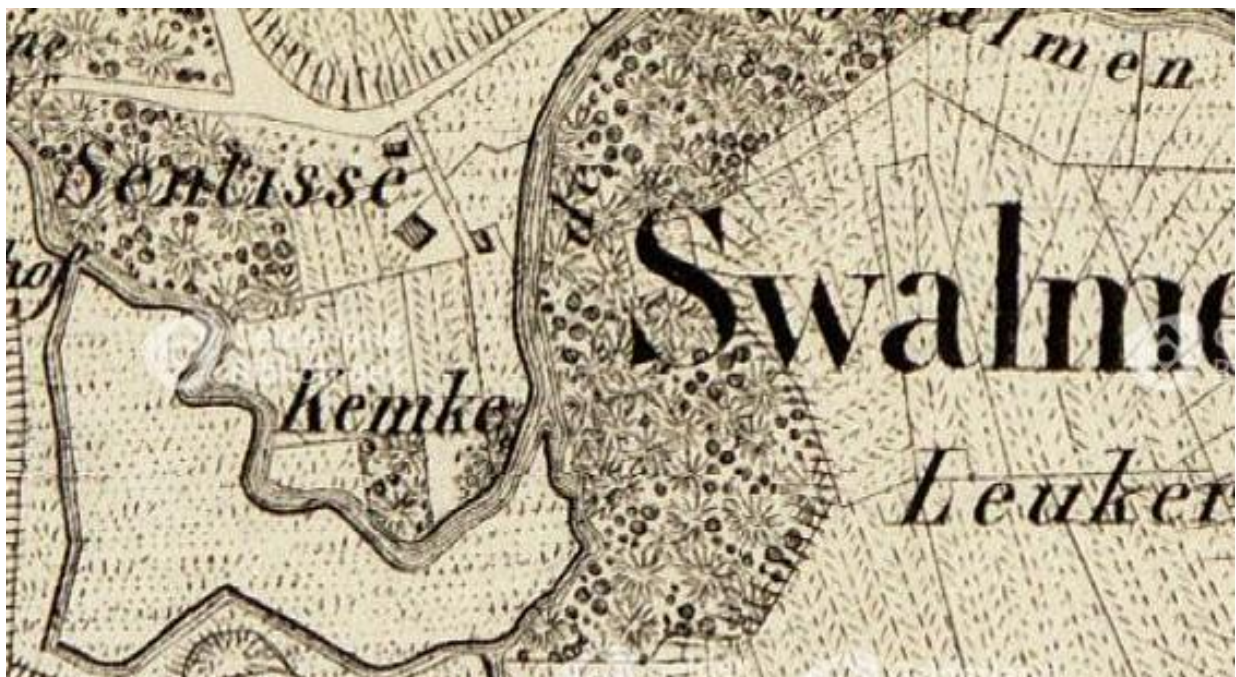
*eerwaardigen pater Scheffener claeght datter geene andere bruggen over **den Leigraeve** en*

moegen worden gemaect als de twee steene bruggen dije de stadt Ruremonde moet maecken, versoeckt hijerinne prompte remedieringe, om dieswille dat daerdoor aerde ende andere vuilicheijdt in den Leijgraeff valt, dije het clooster moet veegen.

Nog een klacht van de Kartuziers uit 1705:

- *Den eerweerdigen pater Scheffener claeght datter eenen **voetpat** over het kempke van Beeckerhoff daer den selven voethpat sunsten moet loopen neffens den Leucker.*

Dat is interessant, omdat het kempke op de rivierenkaart aan de andere kant van de Swalm ligt en ter plaatse is er geen brug. Wellicht wordt bedoeld wel door het kempke, maar aan de rand, aan de kant waar aan de andere kant van de Swalm de Leucker ligt.

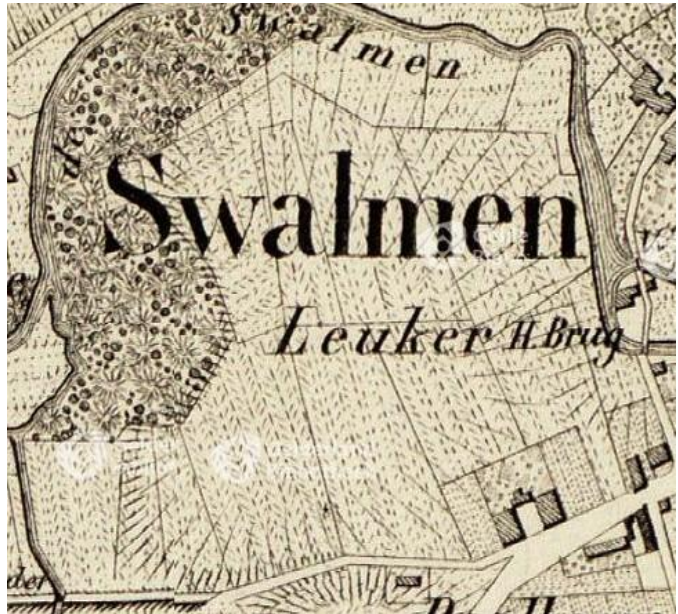
Vernielen van akkerland: het "voetpad"

Dit soort klachten is zeer veelvuldig: "er wordt een voetpad gemaakt dat er nooit eerder geweest is". Daarmee wordt bedoeld dat door het regelmatig oversteken over de akker van mensen zich daar langzamerhand een pad gaat vormen, waardoor uiteindelijk minder akker overblijft. Terecht, zeker in deze economisch slechte tijden, dat daarover geklaagd wordt. Maar je moet je realiseren dat de mensen altijd liepen als ze ergens heen moesten. Bijna niemand had een paard, en als je al een paard had was dat een werkpaard. En over de bestaande wegen lopen betekende in veel gevallen een behoorlijke omweg maken. Als er dan geen natuurlijke hindernissen als een brede sloot, beek of rivier was, dan kon je proberen in te korten, en dat gebeurde dan ook massaal. Degenen die klaagden waren natuurlijk in principe de eigenaars van stukken land, waardoor we tegelijk weer een beeld krijgen waar deze mensen een stuk land hadden. Hierna een aantal voorbeelden:

In 1703 zijn er twee van dergelijke klachten:

- *Jacobus Verwijns vernieuwt sijne klachte dito oock gedaen raeckende den voetpatt **op den Leucker** aldaer vermelt. Zie ook 14 mei 1700: Andries Moonen ende Areth Heijnen claegen datter eenen voetpatt wordt gemaect aen de Leucker over hun landt, alwaer noeyt eenen is geweest, wye oock aen de Leuckerbergh over d'erve van d'erffgenaemen van Itgen Heuskens, versoeckende remedie.*

Het gebied Leuker is te vinden bijv. op de rivierenkaart, maar van een voetpad is niets te zien.

- *Andries Mooren claeght dat door sijn erf aen de **Laebergh** (Laeckberg) enen voetpatt wordt gemaect daer noeyt eenen is geweest (ten noorden van de Hollestraat)*

Op de diverse latere kaarten met het gebied Laackberg zien we twee erven. Het erf op het kaartje waar een rood pijltje naar verwijst zou wel eens het bewuste erf kunnen zijn. Je ziet hoe daar een weg dwars over het erf loopt. Andries Mooren herhaalt overigens zijn klacht in 1705.

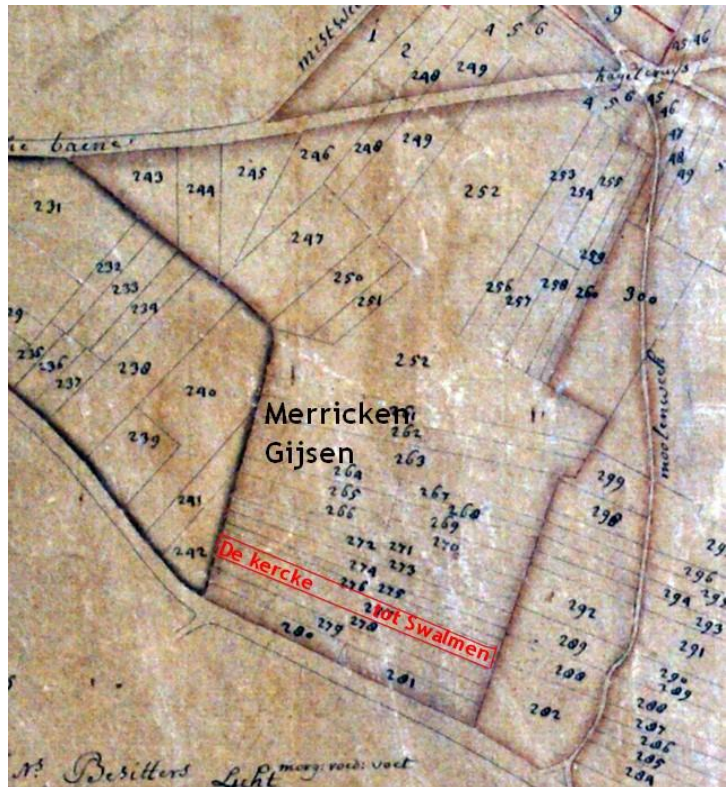

Merricken Gijsen

Wie was Merricken Gijsen? Als je niet beter weet krijg je het idee dat Mercken Gijsen, zoals ze meestal wordt genoemd, het liefje is van pastoor Dolmans. Zowel in 1700 als 1705 klaagt deze pastoor dat er over het land van "Merricken Gijsen" een voetpad ontstaat dat er nooit is geweest. Waarschijnlijk is Mercken Gijsen inderdaad een historisch figuur, maar dan van een hele tijd eerder. Ik vermoed dat zij een weduwe uit de 17e eeuw is, die veel grond had ten ZW van het Hagelkruis. 1 januari 1658 lezen we voor het eerst bij een

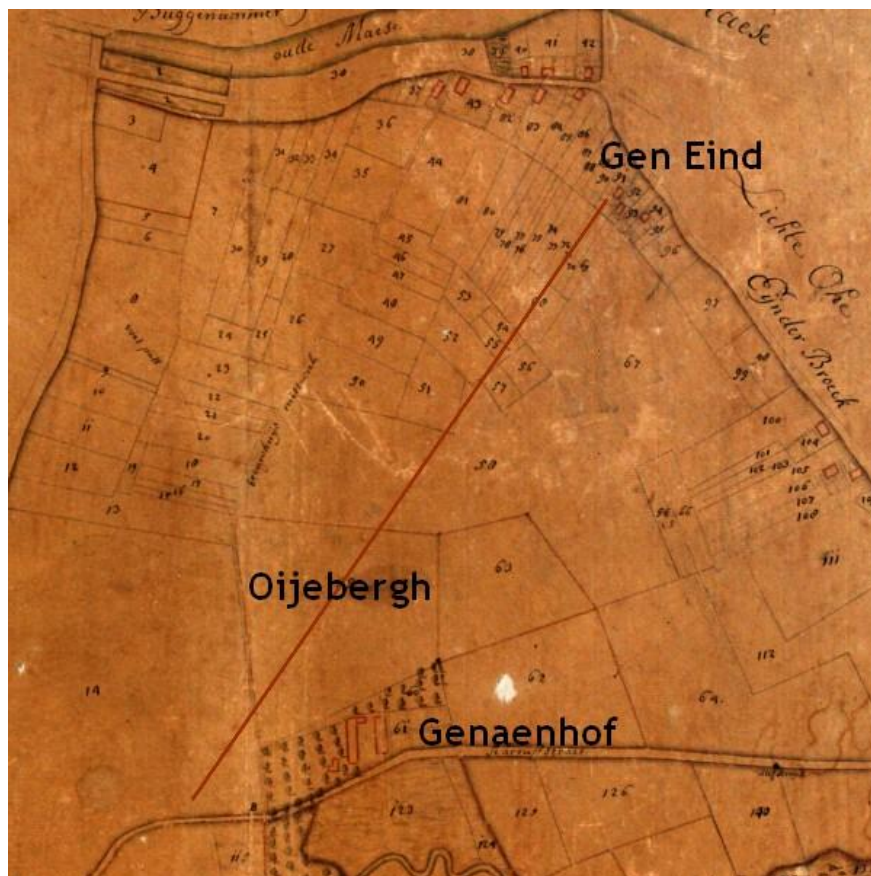
overdrachtsregister: *½ bunder land in het Voirvelt achter Mercken Giesen*. In het zelfde jaar is er sprake van de *weduwe van Jacob Giesen*. De naam Gijsen of Giesen kennen we wel al in met name

Beesel en Belfeld, maar voor Swalmen is het een nieuwe naam. Gedurende een hele tijd blijft nu een groot gebied aangeduid als meestal "Mercken Gijsen". In de 19e eeuw wordt dit zelfde stuk land "Martin Giesen" genoemd, waarschijnlijk omdat de naam Mercken toen niet meer gebruikt werd. Een deel van dat gebied diende in 1774 tot onderhoud van de kerk. Wellicht was dat ook al zo in 1700 en 1705, en liep dat pad over de landbouwgrond van de kerk, vandaar dat de pastoor klaagt. Zie kaart, het rood gearceerde deel.

- *Den heere pastoir claeght over eenen wegh dije wordt gemaect **over Merricken Gijssen landt daer den selven moeste gaen over het Stepken**, versoeckt hierinne remedie.*
- *Den schepen Andries Janssen claeght datter eenen voetpat gemaect wordt, opcommende aen **gen eijndt over den Oijebergh ende het Schaer** alwaer voor desen geen en is geweest, versoeckt daerinne remedieringe.*

Een lijn trekkende vanaf Gen Eijndt over de Oijebergh geeft een indicatie waar het vermeende voetpad zich aan het vormen was.

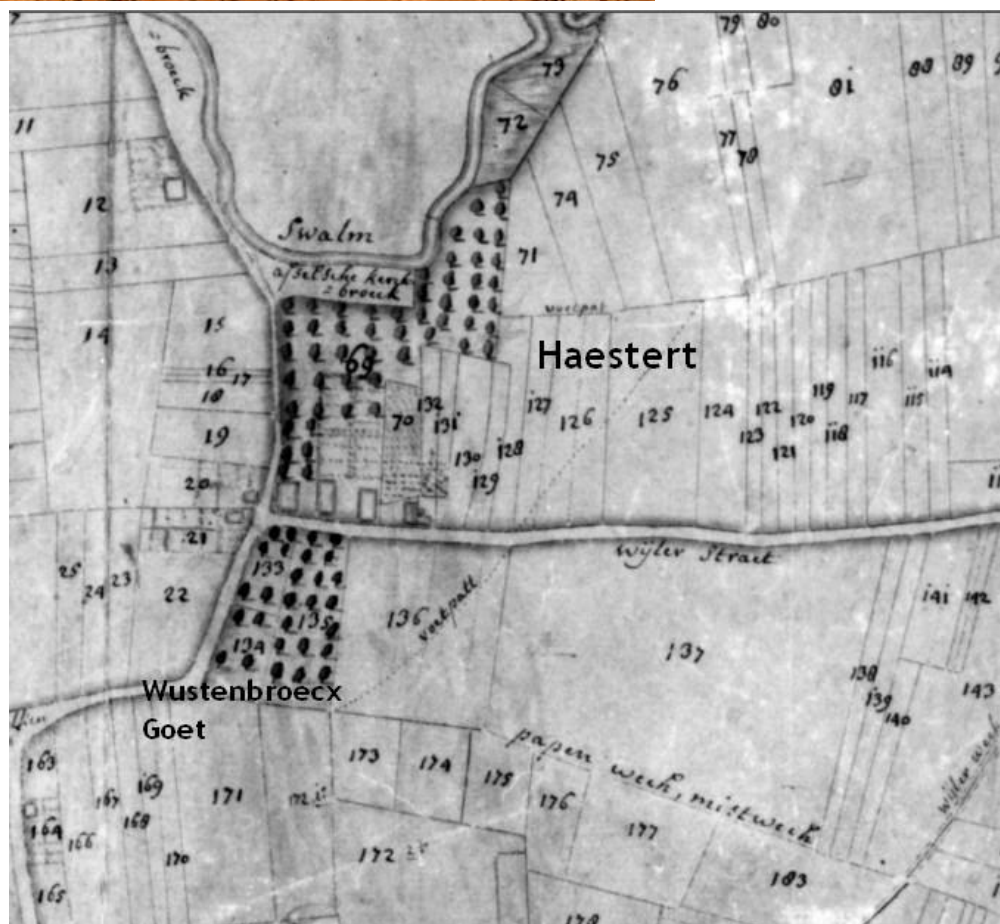

Nog meer klachten m.b.t. wegen die niet onderhouden worden. In 1703:

- *De gemeijne* luyden claeghen dat het voetpatjen commende vuijt **het haestert** sich int' velt doodt loopt ende moet vuijtllopen tot op **wustenbroecx** goet

Waarschijnlijk wordt het Wustenbroecx goed, de boomgaard en de boerderij op smabers S9 gevormd door de percelen 133, 134 135. (in 1774 genoemd weijclooster, in bezit van

Jannis Ceuven.
Er loopt op deze Smaberskaart inderdaad een voetpad vanuit de Haestert dat daar uit komt.)
Zie kaartje.

In 1705:

- *Den heere markijs van Schenck claeght dat dije van Asselt in faute blijven te maecken **de Lingestraet** tot groot naedeel ende schaede van de Lingen ende andere bempden.*

De Lingestraet was oorspronkelijk een jaagpad langs de maas in Asselt, dichtbij de grens met Leeuwen Maasniel. Ik denk dat wat hier Lindenweg genoemd wordt de Lingenstraat was, die dus door de inwoners van Asselt onderhouden diende te worden. De bedding van de Maas veranderde voortdurend, meer dan een eeuw later als deze rivierenkaart wordt gemaakt is het in ieder geval geen jaagpad meer.

Overige klachten

Een algemene klacht over het onderhoud van tiendwegen in 1705:

- *Den eerweerdigen heere pastoir ende den eerweerdigen pater Scheffener claegen over de thienwegen, datte selve nijet en worden onderhouden volgens seecker boecksken daer van sijnde, waarvan copije wordt versocht quo ad clausulas concernentes.*

Naast de klachten over wegen en waterlopen, en de klachten die direct met de geleden oorlogsschade te maken hadden waren er nog enkele heel andere klachten. In Swalmen was er "gemene grond" waar iedere boer gebruik van kon maken om daar zijn schapen of koeien te laten grazen. Er werd toezicht gehouden door een herder. Maar dan moest je wel meebetalen aan het salaris van

deze herder. In 1705 waren er opeens heel veel grotere boerderijen die niets betaalden. Een keer werd de oorzaak opgegeven: de gemene weiden waren een half uur gaans verwijderd en er was al vier jaar geen gebruik van gemaakt

- *De selve claegen dat **Noenhover hof , schaerbroeck, Graet, Boeckweijtsdrees, den aermenhof op gen Raeij ende den Nieuwenhof**, den Heert nijdt en willen betaelen als van oudts gebruijckelijck is.*

Drie van deze boerderijen waren eigendom van Hillenraedt: *Noenhoverhof*, *Boeckweijtsdrees* en *den Nieuwenhof*. *Graet* en *Schaerbroeck* was eigendom van het kapittel van Roermond voor eigen onderhoud en dat van de bisschop, de *aermenhof op gen Raeij* was eigendom van de stad Roermond ten behoeve van het onderhoud van de armen in de stad. In 1703 was Faes Schreurs pachter van deze laatste boerderij, hij had toen 3 koeien en 34 schapen. In een verzoekschrift wendden de pachters van *Schaerbroeck*, pachthof van het kapittel te Roermond, zich in 1704 tot de gemeente Swalmen. Ze woonden meer dan een half uur gaans van de gemene weidegronden van Swalmen. De pachter had de laatste 4 jaar geen gebruik gemaakt van deze gronden en wenste derhalve niet bij te dragen in het onderhoud van een koeherder. In 1705 klaagt het kapittel dat zij de enigen waren die zouden moeten betalen..

- *T'cappittel tot Ruremunde claeght dat hunne halffluijden moeten betaelen den koeijherdt ende andere niet, versoeckt remedie.*

Dan zijn er nog andere klachten over koeherders. Als er geen afrastering is of de sloot is niet onderhouden dan ontstaat er schade

- *Den schepen Jan Janssen claeght datt nabuijren de beesten int **Merelbroeck** jaegen, sonder datte graeven behoorlijck sijn opgemaectt, waerdoor hij mennichmael schaede heeft geleden, versoeckt remedie.*

De precies plaats van het Merlenbroeck, Merelbroek (of verwante namen) is niet precies te duiden, op latere topografische kaarten komt de naam niet voor. In ieder geval moeten we het zoeken in Asselt, waarschijnlijk noordelijk richting Willer. Dan zijn er ook klachten dat men de beesten laat lopen langs heggen zonder dat ze gehoed worden, waardoor hout en fruit beschadigt raakt. Of dat herders het vee over andermans erf drijven. Dat alles zou beboet moeten worden.

- *De nabuijren claegen datter veele koijen nijet mitten hert en gaen, wije voorhin gebruijckelijck, dan langhs de heggen ende broecken worden geleijdt ende alsoo het holt ende vruchten bederven, waerinne remedie op seecker pene wordt versocht.*
- *IIdem claegen oock datte schepers de schaepen drijven op andermans erve sonder hunnen wille ende kennisse, waerinne op gelijcke pene remedie versoecken.*

In 1705 is de hoofdschat verlaagd, maar de tienden worden veel vroeger dan gebruikelijk opgehaald. En dat terwijl de mensen toch al niets hebben:

- *De nabuijren claegen datte thiende wordt ewegh gehaelt voor ende aleer den eijgenaer het sijne binnen heeft, ende versoecken hierinne versieninge.*

Slotwoord

Wat een veerkracht! Na de grote oorlogsrampen en de dysenterie van 1701 en 1702 moet het dorp vreselijk aangeslagen zijn geweest. De Hollanders lijken weinig medelijden te hebben gehad met de mensen. Ze hadden immers de steden Roermond en Venlo vanaf 1692 van garnizoenen voorzien waar de hele streek aan zou meebetalen. Dus geen gezeur, gewoon belasting betalen. En dat terwijl je tegelijk leest, zoals in 2012/2013 bij een tentoonstelling in de Nieuwe Kerk van Amsterdam over indianen, hoe ongelooflijk veel er verdiend werd door diezelfde Hollanders in die tijd met vooral de overzeese handel. Voor Nederland was dit Maasgebied alleen interessant omdat het een verdedigingsbarrière voor Holland kon zijn. De mensen, ook nog eens katholiek, waren eigenlijk een soort buitenlanders die in hun ogen de ellende over zich zelf hadden afgeroepen. Het was voor sommigen misschien zelfs Gods toorn. Maar er werd niet over geschreven, het zou ook nooit daarna een onderdeel worden van de Vaderlandse Geschiedenis. Dank zij o.a. de verslagen van de voorgedelingen krijgen we een beeld hoe het echt zat en wat het betekende voor de gewone man.

Afgezien van natuurrampen is het in deze contreien daarna tot de Franse tijd redelijk rustig. Meer welvarend wordt de streek zelfs tijdelijk in de tweede helft van de 18e eeuw. De tijd dat kasteel Hillenraad wordt verbouwd en uitgebreid en het uiterlijk krijgt zoals het kasteel dat nu nog steeds voor een groot deel heeft. De tijd dat in Roermond bijv. door heer Heereman van Zuïdwiïck het gebouw "de Steenen Trappen" helemaal wordt opgeknapt en dat de Caroluskapel van het Kartuizer klooster zijn huidige rococo uiterlijk krijgt. De tijd waarin talloze kastelen in Zuid-Limburg en herenhuizen in Maastricht met pronkerige gevels worden gebouwd.

Nog even terug naar het begin van de 18e eeuw. Hoe bijzonder is het als je nu kijkt naar de plek van het voormalige kerkhof achter de kerk van Swalmen, en je je realiseert hoe daar oktober 1702 honderden bange mensen met hun pastoor zaten te wachten op wat er komen ging. Velen waren al ziek en hadden buikloop. Diezelfde maand nog zouden tientallen van hen sterven. In gedachten zie je de mensen staan, met het weinige dat ze hebben, temidden van de graven van hun voorouders. Maar de mensen hadden elkaar, hun bureu, hun familie. En de kerk, hun geloof. In 1705 nog werd er geld bijeengebracht voor een nieuw orgel in de parochiekerk. Wat een veerkracht!

Kerstmis 2012,

Pieter Simons

Noten en bronnen

1. Limburgs Jaarboek deel IX, 2e aflevering pag. 308. Frans Adam van Aefferden heeft een uitgebreid document geschreven over "de Staat van het Roermondsche Overkwartier des Vorstendoms Gelre". Dit document wordt volledig weergegeven van pag. 269-317. Pag.301-310 gaat over de periode vanaf 1702, hiervan weer 308-310 over het Oostenrijkse deel van het Overkwartier.
2. Limburgs jaarboek IX, 2e aflevering pag. 273-275. Zie vorige noot.
3. limburgs jaarboek XI 2e aflevering pag. 139-143: Artikel van Jac Vrancken over de gevolgen van de successie-oorlog in met name Beesel. Weergegeven wordt o.a. de volledige tekst van het originele document met het verzoek tot een lening van de gemeente Beesel aan de Staten-Generaal. Hierin wordt verteld waarom Beesel extra is getroffen.
4. Schepenbank Beesel-Belfeld invoernr. nr.112
5. Driessen, Tegelen blz. 154
6. Maas- en Swalmdal 1988 pag. 77-89. "*Het begin van de Spaanse successieoorlog, een schans te Reuver aan de Maas*", door Wiel Luijs. Het artikel gaat over een onderzoek naar deze schans uit 1703 en de context aan de hand van diverse archiefstukken.
7. Limburgs Jaarboek VI 1898/99, eerste aflevering, pag. 38. "*Varia uit de kerkregisters van 't kerspel Helden*", opgetekend door Jac Vrancken (Pag. 38-41)
8. Limburgs Jaarboek V, 1897 eerste aflevering. Dit artikel gaat over Joannes van Knippenbergh, beginnende met een biografie van hem. (pag.3-44). Knippenbergh heeft diverse teksten nagelaten, waaronder een "*Historia*", welke compleet is weergegeven in dit jaarboek (pag.45-158, in het Latijn). "*Historia*" beschrijft de periode 1701-1722 als een soort dagboek. Internationale zaken (originele verdragen in soms Duits, Frans of Nederlands staan er in,) tot ook beschrijvingen van lokale gebeurtenissen worden er in opgesomd.Op pagina 53 en 54 staat de tekst in het Latijn van het fragment dat gaat over de verovering van Roermond. Op pag. 34, in het biografische deel, staat een korte samenvatting hiervan in het Nederlands.
9. Scriptie 2012 Marcus Boon. Uitgebreid document over de oorlogsvoering en alles wat er bij komt kijken in 1702, met name in Staats-Brabant. "*En 't gene sij niet mede konden nemen hebben sij aen stukken geslagen en verschuert...' De verzorging van het leger, de plattelandsbevolking en de 'petite guerre' in de Meierij van Den Bosch tijdens het eerste jaar van de Spaanse Successieoorlog*"
Universiteitsbibliotheek Utrecht
10. Publications 1917 pag.81-90. Dit vrij uitgebreide artikel van Maurice Endepols is gebaseerd op o.a. "*Historia Gelriae presertim superioris*", autobiografie van pastoor G. van der Heyden bij Venlo en briefwisselingen en bulletins vanuit Den Haag en Luik in de betreffende periode.
11. Berkvens, Publications 1987 pag. 146-161. "*De instelling van het Staats Interimbewind in het Overkwartier 7 oktober 1702-24 april 1703.*" Uitgebreid artikel waarin vele ins en outs m.b.t. de instelling van dit interimbewind ter sprake komen.

12. Limburgs jaarboek XXVII, 1e en 2e aflevering pag. 50-54. Het bevat een uittreksel van de "Jura et Privilegia Civitatis Ruraemundensis", 1664-1794, deel 3. Pagina 50-54 bevat resoluties die gaan over de periode tussen 1702 en 1707. Het uittreksel is gemaakt door van A.F. Beurden, die ook de uittreksels van de donderdagse protocollen van de magistraat van Roermond heeft gemaakt.

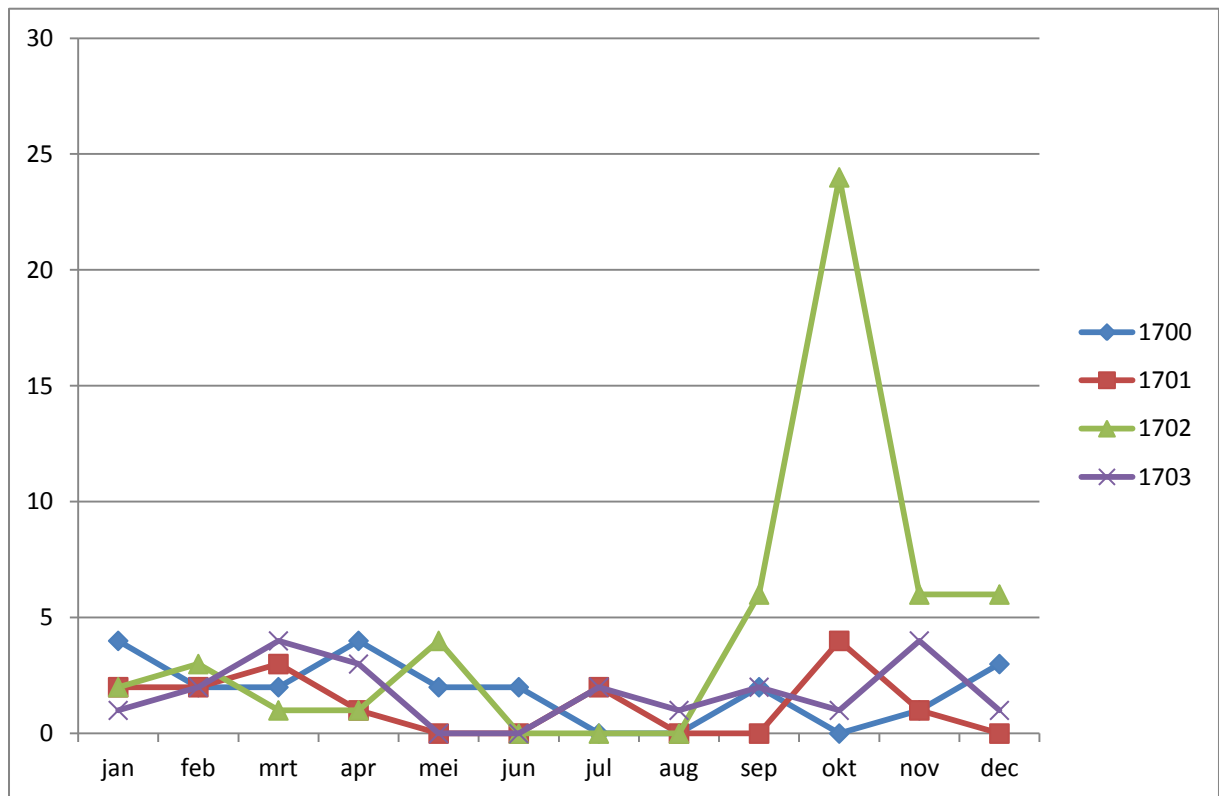
13. Anthonie Heinsius, Willem III en de traktaten tot verdeling van de Spaanse successie, N. Schurink, 's-Hertogenbosch 2006. Uitgebreide scriptie over de aanloop naar de Successie-oorlog gezien vanuit het standpunt van Nederland. Universiteitsbibliotheek Utrecht.

14. Berkvens, zie noot 11

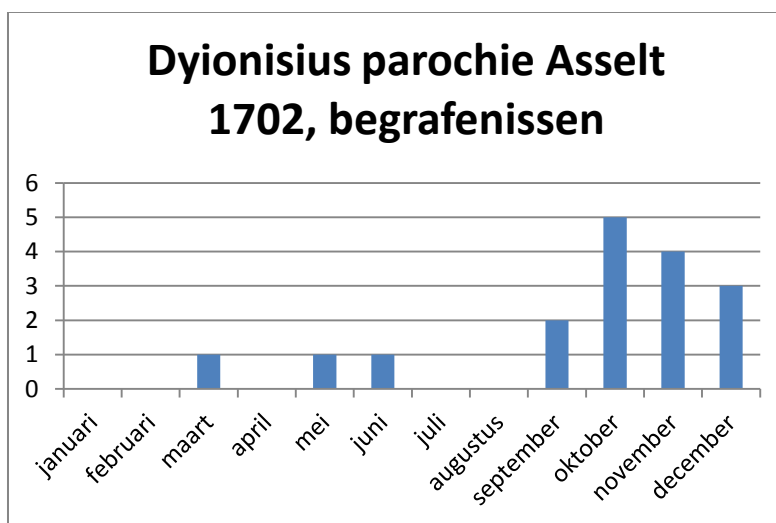
Overige bronnen:

- De handelingen van de magistraat van de stad Roermond door A.F. van Beurden. Uittreksel uit de verslagen van de gemeenteraad van Roermond tussen 1596 en 1794. Antiquarische uitgaves in twee boeken 1902 en 1908, Sittard, boek & Handelsdrukkerij Bern. Claessens. Veel informatie over wat er allemaal in Roermond en soms ook omgeving speelt in elk jaar tussen 1596 en 1794. Ook verschenen in twee afleveringen van het Limburgs Jaarboek. (dl. IX en XI)
- Voogdgedingen 1703 en 1705, RHCL Maastricht, Schepenbank Swalmen en Asselt, magazijnnummer 95. Eigen transcripties, nagekeken en verbeterd door Loe Giesen
- Hoofd- en beestenschattingen 1702 en 1705, RHCL Maastricht, Schepenbank Swalmen en Asselt, magazijnnummer 224
- Doop, huwelijk en begrafenisregisters van de parochies van St. Dyionisius te Asselt en Lambertus te Swalmen, gebruikt zijn de jaren 1680-1712, RHCL Maastricht, fotokopieën in meerdere klappers
- Landkaarten Smabers 1774 (uitgave CD-rom Loe Giesen)
- Landkaarten Ferraris (http://www.kbr.be/collections/cart_plan/ferraris/ferraris_nl.html)
- Rivierenkaarten Gelderland, kaart van Buggenum (met o.a. delen van Swalmen):
<http://www.geldersarchief.nl/> Kies het onderdeel zoeken en tik in "rivier 1849". Kies daarna de 12e kaart: "Van Visé tot Woudrichem", en kies binnen de deelkaarten die hier weer bij horen steeds "volgende" tot kaart "Buggenum" verschijnt, (0509-427_17.jpg). Deze kaart kun je overigens ook vinden op www.voorouderslimburg.nl bij "historische kaarten"
- www.loegiesen.nl ("Kroniek van Beesel, Belfeld en Swalmen", en "toponiemen van Swalmen")
- www.voorouderslimburg.nl: site met allerlei informatie over de geschiedenis van Limburg

Bijlage 1: sterfte in de jaren 1700-1710 in Swalmen

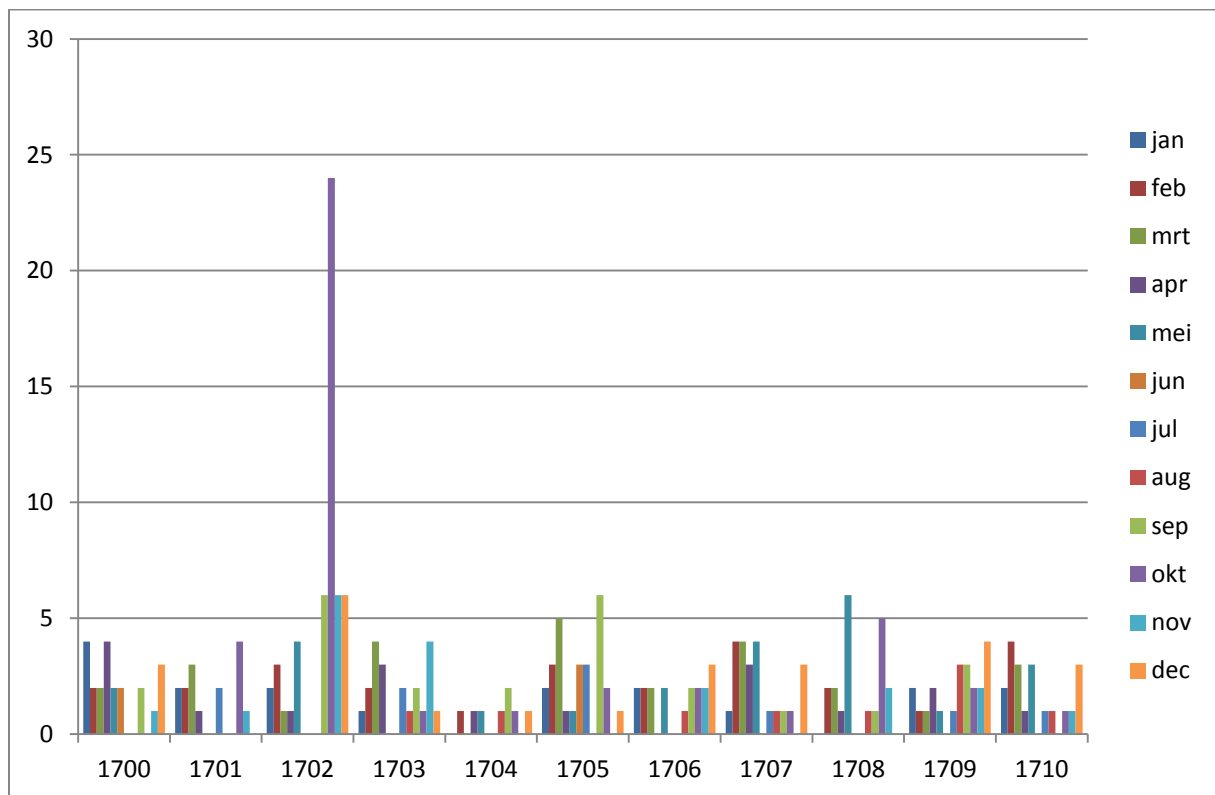
Uit deze grafiek gebaseerd op het begrafenisregister van de Lambertusparochie van Swalmen van 1700-1704 blijkt dat de sterfte elke maand gemiddeld ongeveer 3 personen bedraagt, m.u.v. de zomermaanden juni, juli en augustus, dan overlijdt er gemiddeld gemiddeld een persoon per maand. Maar daarnaast is er een opvallende piek: de laatste 4 maanden van 1702. Dit was echt een rampjaar voor Swalmen, niet alleen vanwege de vele oorlogshandelingen en directe gevolgen daarvan. De grote sterfte is waarschijnlijk grotendeels te wijten aan een uitbraak van dysenterie. Deze ziekte stak makkelijk de kop op, vooral in oorlogstijden door de vele soldaten die onbedoeld deze ziekte meenamen van een ander dorp of andere stad.

In Asselt zijn er ook opvallend veel sterfgevallen in het najaar van 1702. Omdat er een aantal jaren ontbreken in het begrafenisregister van de Dionysius parochie kan er niet goed een meerjarige vergelijking worden gemaakt. Maar het overzicht van 1702 spreekt boekdelen.

Het ene geval van maart is overigens het trieste geval van een kind dat komt te overlijden doordat het tussen de raderen van een watermolen bekneld raakt.

In de volgende grafiek gebaseerd op het begrafenisregister van de Lambertusparochie van Swalmen staat een overzicht over 11 jaar, het betreft het eerste decennium van de 18e eeuw, steeds per maand. De maand oktober 1702 springt er nog steeds uit, in iets mindere mate vallen ook de omringende maanden van dat jaar op.

Bijlage 2: Transcripties van de voogdgedingen van 1703 en 1705

Voogdging 1703

Vooghtging binnen Swalmen gehouden voor die schoole onder den hagendooren den 11 janrij 1703 naer voorgaende kerckenroep ende klockenslagh in bijwesen van den h(eer)e scholtis ende schepenen alhier.

Ierstelick is vanwege de gemeijnte geproponeert over de diensten extraordinarie voorleden jaere naer Zanten, Keijzersweert ende andere vuytlantse diensten gedaen, ende daerover versocht vergoedinghe mitsgaeders van d'vuytgeblevene karren ende getouw.

Is geresolveert bij de heeren geërfden ende schepenen dat des daeghs wegens de voors. extraordinaire vuytheijmsche diensten voor man ende twee peerden toegeleijt is eenen pattacon, waervan eerst afgetrocken sullen worden twee daegen voor hunnen ordinairen dienst, ende dat de vuytgeblevene karren ende getouw sullen getaxeert worden door de schepenen, ende alsoo vergoedt.

De geswoorens alhier hierover gehooft, consenteren in de voors. toelegginghe, mits conditie dat voortaan iedereen sal dienen mit soo veele peerden als hij heeft. De aanwezende geërfden houden sich desen aengaende aen het oudt gebruik.

Den rentmeester van den heere marquijs alhier geeft te kennen dat het gelt van de consumptie ende vercochte broecken gestelt sal worden in handen van den schatheffer, sonder dat iemandt anders sich daer van meester sal maecken.

Item de geheel gemeijnte claeght dat den bode in de diensten niet ordentelick en geboedt dan sommige overslaet, waerover versieninghe wordt versocht. Wordt den bode belast in het toecomende ordentelick te geboeden, sonder iemandt te verschoenen op pene dat tot sijnen onwille daerin sal worden versien.

Den heere canonick Elsrack in naeme van het seer eerw. cappittel tot Ruremunde claeght dat den gemeijnen wegh off Raeder straet tot aen den Leijgraef van de eerw. paters Carthuijsers niet passabel is, versoeckende daerin remedie.

Idem claeght dat de cappittels hoven te sweer gebilletteert worden.

De gemeijnte claeght dat het waeter commende vuytten wijer van heere Everard de Raederstraet bederfft, versoeckende dat het selven magh worden beleth.

T'cappittel voors. versoeckt dat den gemeijnen wegh loopende over den Graeter misthoff magh geleijt worden langhs den Leijgraef door den bongart aldaer, volgens breeden naer t'landtrecht, mits dat de boomen staende op den oever van den graef sullen blijven tot prouffijt van t'cappittel ende dat het brughsken sal gestelt worden alwaer het beste sal goet gevonden worden mit wedersijts partijen, waertoe prefixie van dagh wordt versocht.

De kaeters claeghen dat sij groote diensten moeten doen, sonder dat sij daarvan prouffiteren, daerom versoecken desen aengaende getracteert te worden gelick als op andere dorpen geschiedt.

Jan Daemen ende Peter van Ool claeghen dat sij in hunne plaetse twee andere in de landtmilitie hebben moeten leveren ende op den dagh van heden betaelen, oversulcx geenen dorpsdienst schuldigh en sijn, desniettemin gebeurt dat sij somwijlen daertoe worden geboedt, waerinne wordt versocht versieninghe.

De gemeijne luiden claeghen dat het voetpatien commende vuijt het Haestert sich in t'velt doodloopt ende moet vuijtllopen tot op Wustenbroecx goet.

Geswoorens verniuwen hunne claeght op t'vooghtgedingh den 14 maij 1700 ende 1701 gedaen raeckende den springhhainghst, vahr, behre ende ijsere eeght.

Jacobus Verwijns verniuwt sijne klachte dito oock gedaen raeckende den voetpatt op den Leucker aldaer vermelt.

Andries Mooren claeght dat door sijn erff aen de Laebergh eenen voetpatt wordt gemaect, daer noeyt eenen is geweest, versoeckt remedie.

Voogdging 1705

Vooghtgedingh binnen Swalmen gehouden voor die schoole onder den hagendooren den 22 maij 1705 naer voorgaender kerckenroep ende klokenslach in bijwesen van den heere scholtis ende schepenen ende geswoorens alhier.

De geswooren claegen in name van de gemeijnte dat volgens hoffs vonnis de diensten nijet en worden gedaen mit alle de peerden gelijck daerinne is geordonneert.

De selve claegen dat Noenhover hoff, Schaerbroeck, Graet, Boeckweijtsdrees, den Aermenhoff op gen Raeij ende den Nieuwenhoff den heert nijet en willen betaelen, als van oudts gebruijckelijck is.

De selve claegen oock dat den verre, sprinckhinst ende beer [in de regel erboven tussengevoegd: een loopender wel ende isener eghe] nijet en worden gehouden, waerover mennichmael is geclaeght, ende daerop versocht resolutie wije de selve moeten houden.

Den schepen Andries Mooren protesteert ende claeght over den wegh dije worden gemaect over den Laebergh, alwaer noijth toevooren eenen wegh is geweest.

Den heere d'Everard claeght datte Leijgraeve neffens de Bockkoule nijet behoorlijck ende worden geveeght, ende het waeter daerinne sich ophalt soo dat hij op sijn landt mit karre ende peerde nijet en can commen, ende mist brengen, versoeckt hijerinne prompte remedieringe.

Den heere marquijs van Schenck claeght dat dije van Asselt in faute blijven te maecken de Lingestraet tot groot naedeel ende schaede van de Lingen ende andere bempden.

Insgelijcx datte Bockkoulder beeck nijet naer behooren en wordt geveeght.

Item claeght dat volgens 's hoffs vonnis nijet en worden gedaen de diensten, te weeten van vier volle dagen, van ijeder peerdt tot sijnen dienst.

Item datten Laeckwegh bij het Raeij is opgeworpen ende besaeijt tot ongerieff van den lijck- ende thiende waegen.

Den heere marquijs ende de naebuijren claegen dat de Horstbrugge over den Leijgraeff tegens het goedt van mijnheer Everard nijet en wordt gemaectt, wijc oock datten voetpatt commende van Evert hoeffs goedt naer de voors. brugge is omgedaen door den voors. heere Everard.

Den scholtis versoeckt dat brieven aen dijc van Elmpt ende Maesniel moegen worden geschreven, ten fine van vernieuwinge van onse respectieve limijten, om int toecommende alle dispujten voor te comen.

Den heere pastoir claeght over eenen wegh dijc wordt gemaectt over Merricken Gijssen landt daer den selven moeste gaen over het Stepken, versoeckt hierinne remedie.

De gemeijnte claeght dattet waeter commende vuyjten wijer van den heere Everard de Raederstraet bederft, versoeckende dattet selve mach worden belett.

Den eerweerdigen pater Scheffener claeght datter eenen voetpat over het kempke van Beeckerhoff daer den selven voethpat sunsten moet loopen neffens den Leucker.

Den eerweerdigen heere pastoir ende den eerweerdigen pater Scheffener claegen over de thienwegen, datte selve nijet en worden onderhouden volgens seecker boecksen daer van sijnde, waervan copije wordt versocht quo ad clausulas concernentes.

Den eerweerdigen pater Scheffener claeght datter geene andere bruggen over den Leijgraeve en moegen worden gemaectt als de twee steene bruggen dijc de stadt Ruremonde moet maecken, versoeckt hijerinne prompte remedieringe, om dieswille dat daerdoor aerde ende andere vuylicheijdt in den Leijgraeff valt, dijc het clooster moet veegen.

De nabuijren claegen datte thiende wordt ewegh gehaelt voor ende aleer den eigenaer het sijnc binnen heeft, ende versoecken hierinne versieninge.

Den schepen Jan Janssen claeght datt nabuijren de beesten int Merelbroeck jaegen, sonder datte graeven behoorlijck sijn opgemaectt, waerdoor hij mennichmael schaede heeft geleden, versoeckt remedie.

De nabuijren claegen datter veele koijen nijet mitten hert en gaen, wijc voorhin gebruijckelijck, dan langhs de heggen ende broecken worden geleiijdt ende alsoo het holt ende vruchten bederven, waerinne remedie op seecker pene wordt versocht.

IJdem claegen oock datte schepers de schaepen drijven op andermans erve sonder hunnen wille ende kennisse, waerinne op gelijcke pene remedie versoecken.

Den schepen Andries Janssen claeght datter eenen voetpat gemaect wordt, opcommende aen gen eijndt over den Oijebergh ende het Schaer alwaer voor desen geenen en is geweest, versoeckt daerinne remedieringe

T'cappittel tot Ruremunde claeght dat hunne halffluijden moeten betaelen den koeijherdt ende andere niet, versoeckt remedie.

EXTRACT

UYT HET REGISTER DER RESOLVTIEN VAN De Hoogh Mog. Heeren Staten Generael der Vereenighde Nederlanden.

JOVIS den 20. Januarii 1707.

ISGEHOORT HET RAPPORT VANDE HEEREN van Welderen en andere haer Ho: Mo: Gedeputeerde tot de Militaire Saken, hebbende ingevolge ende tot voldoeninge van derselver Resolutien Commissoriaal vanden 21. Decemb. ende 12. Januarij jongstleden. geexamineert de Missive van het Hof van het Overquartier van Gelderlandt, ende de Requesten van de Regenten der Ampten Krieckenbeck ende Montfort, houdende klachten over de Inkwartiering van de Troupes van Synne Majesteyt den Koninck van Pruysen, ende de excessive vorderinge der Officieren ende Soldaten tot ruine van de Ingezetenen, met verzoek van spoedige voorzieninge. Waer op gedieneert zynde is goetgevonden ende verstaen, dat of wel haer Ho: Mo: reden souden hebben om te persisteren by hare Resolutie van den seventienden Novemb. jongstleden, ende by het geen conform den inhoudt vande voorschreve Resolutie is geconveniert, dat evenwel aen de ene zyde uyt consideratie voor hooghtgedachte sijne Majesteyt van Pruysen, ende voor des sels Troupes, ende aen de andere om de Ingezetenen soo veel doerlijck van overlasten te bevryden, ten opzichte van die van de voorschreve Troupes, die in de Landen ende Plaetsen dependende van den Staet zyn geinkwartiert, sal werden vastgesteld, soo als vastgesteld werdt mits desen, dat de selve haer sullen moeten reguleren na de volgende artuculen, namentlijck,

I.
Dat de Hooft- ende andere Officieren sich sullen genoegen met het bloote Logement, Vuur ende Licht, sonder yets meer te vorderen, of in meer als eenen qualiteyt Logement, Vuur ende Licht te pretenderen.

II.
Dat tot wechominge van alle disputen over het Logement, Vuur ende Licht, de Officieren sich sullen genoegen met het bloots opdack, ende met het volgende, sonder meer:

III.
Een Collonel met een Bedt ende sijn toebehooren voor sich, ende drie voor sijn Domesticquen, ende met twintigh enckelde karren Turf, ende vyfen twintigh ponden Kaerffen ter maendt.

IV.
Een Lieutenant Collonel met een Bedt ende sijn toebehooren voor sich, ende twee voor sijn Domesticquen, ende met seftien enckelde karren Turf, ende twintigh ponden Kaerffen ter maendt.

V.
Een Sergeant Major met een Bedt ende sijn toebehooren voor sich, ende twee voor sijn Domesticquen, ende met dertien enckelde karren Turf, ende twintigh ponden Kaerffen ter maendt.

VI.
Een Ritmeester of Capiteyn met een Bedt ende sijn toebehooren voor sich, ende een voor sijn Domesticquen, ende met tien enckelde karren Turf, ende vyftien ponden Kaerffen ter maendt.

VII.
Een Lieutenant, Cornette of Vaendrigh met een Bedt ende sijn toebehooren, ende met seven enckelde karren Turf, ende tien ponden Kaerffen ter maendt.

VIII.
Een Regiments Adjutant, Quartiermeester, Prediker of Auditeur met een Bedt met sijn toebehooren, ende met ses enckelde karren Turf, ende seven ponden Kaerffen ter maendt.

IX.
Dat de gemeene Ruyters, Dragoenders ende Soldaten, de Wachtmeesters ende Sergeanten daer onder begrepen, sich sullen genoegen. twee aen twee, met een Bedt. ende met het Vuur, Licht ende kost van de Huysluyden, immers niet meer sullen moegen vorderen tot haer dagelijks enckelhoude als twee ponden rooge Broodt, een half pondt Speck, of drie vierde deelen Vleesch, ter keuse van de Huysluyden, ende met een kan Bier, soo goet ende quaet als de Huysluyden hebben.

X.
Dat yeder ration Fouragie, welke geleveret moet werden in conformiteyt van de gemaeckte verdelinge der twee duysent twee hondert acht en seftigh rations, breeder gemelt in haer Ho: Mo: Resolutie van den 17. November 1706., sal bestaan uyt vyftien ponden Hooy, ende een vier hondertste deel van een last Haver, of uyt ses ponden Hooy, twaelf ponden Strooy, ende een drie hondertste deel van een last Haver, ter keuse van de Huysluyden.

XI.
Dat anderhalve Rijcksdalder, munte deser Landen, ter loopende maent betaelt sal werden van wegen Synne Majesteyt den Koninck van Pruysen aen de

Huysluyden voor de Mondt-kost van yeder Ruyter, Dragender of Soldaet, de Wachtmeesters ende Sergeanten daer in gerekent, en vierdehalve Rijcksdalder voor yeder ration Fourage, van welke vierdehalve Rijcksdalder drie sullen betaelt werden door Engelandt ende desen Staet.

XII.
Dat de Huysluyden niet sullen gehouden wesen de Mondt-kost, Fourage, Vuur, Licht, of wat het soude moegen wesen, te leveren, als aen de effectieve Praefenten, ende inde Quartieren, sonder yets te moeten navoeren aen de Gecommandeerden tot de Ordonnantie-wachten, of tot andere Wachten die tot securityt der Quartieren ende andersints gehouden weren, des dat de Gecommandeerden tot de Wachten sullen moegen met sich nemen de Mondt-kost ende Fouragie, welke haer andersints soude geleveret worden inde Quartieren.

XIII.
Dat voor de Absenten, of Vacerende, het zy Officieren of Gemeene, niets het geringste sal mogen van de Huysluyden gevordert worden, het zy in geldt of in nature, onder wat schijn of voorgeven het soude moegen wesen, uytgefondert alleen, dat de drie Rijcksdalder, welke wegens Engelandt ende Haer Ho: Mo: sullen maendelijcks betaelt worden aen de Huysluyden op yeder ration Fouragie, sullen moeten by liquidatie goetgedaen worden aen de Officieren over het getal der absente Paerden beloopens tijds.

XIV.
Dat het Vuur ende Licht voor de Wachten sal geleveret worden wegens hooghtgedachte Synne Majesteyt, sonder dat de Ingezetenen sullen gehouden wesen het te leveren als voor gereede betalingh, sullende alleen de Officieren, die gecommandeert worden tot de Wachten, ende geen andere, moegen met sich nemen de Turf ende Kaerffen, welke haer in voegen als boven moeten geleveret worden in de Quartieren.

XV.
Dat de Officieren niet sullen mogen sich bedienen van de Karren of Paerden der Huysluyden, het zy by veranderingh der Quartieren, marsch, of andere gelegenthey, noch oock de Huysluyden gebruycken tot het fortificeren vande Quartieren, of om als Guides, of Beoden te dienen, of om eenige anderen dienst te doen.

XVI.
Dat geen Pallisaden, of ander Hout sullen mogen gevordert werden tot het fortificeren der Quartieren, als onder gereede betalingh na de gewoone prijs.

XVII.
Dat op den voet van de voorenstaende artuculen sal geliquideert worden met de Amptluyden ende Regenten, sedert den dagh, dat de Troupes de Quartieren betrocken hebben uytterlijck voor het eynde deser loopende maendt, ende voorts van maendt tot maendt precifelyck, ende dat aenstaens na de gesloote liquidatie, het slot sal voldaan worden met gereet gelt.

XVIII.
Dat men van dese zyde sal mogen committeren een of meerder Commissarissen, om te staen over de successive liquidatie, ende seigh te dragen, dat de selve gedaen worden op den bovenstaenden voet, ende dat de betalingh van het slot promptelyck daer op volge.

XIX.
Dat geen Officieren, of Gemeenen sullen mogen haer Paerden laeten graefen, het zy in particuliere Weyden, of op de Gemeeynters, anders als by nootlaek van sieckte, wanneer alvorens daer over sal moeten geaccondeert worden met de Eysenaers.

XX.
Dat geen Officieren, of gemeenen, sullen/moegen jagen, schieten, of vischen, het zy in het open Velt, en gemeene Wateren, of by besloote Waranden, Vyvers, of waer het soude moegen wesen.

Ende sal Extract van dese Haer Ho: Mo: Resolutie gestelt werden in handen vande Heer van Schmitten, Plenipontiaris van Synne Majesteyt den Koninck van Pruysen, met verzoek om daer van aen Hoogstged Synne Majesteyt, en aen de Generaels, de voerl. Troupes commanderende, kennisse te geven, op dat het voorschreve Reglement aengenomen ende aghtervolght moege werden, ende in gevalle tegen verwachtinge daer mede geen genoegen genomen soude werden, dat als dan Haer Ho: Mo: haer houden blyven by het geconvenierte vervat in hare Resolutie van den seventienden November jongstleden.

Dat mede Extract van dese Haer Ho: Mo: Resolutie gefonden sal werden, aen het Hof van het Over-quartier van Gelderlandt, ende het selve aengeleghen, daer van kennisse te geven aende Amptluyden ende Regenten vande Plaetsen daer de voorschreve Troupes gelogeert zyn, om haer daer na te reguleren.

Ende dat gelyck Extract gefonden sal werden aen de Officieren commanderende in Roermonde ende Venlo, om kennisse te nemen, of de voorschreve Conditionen werden nagekomen, ende in dis van contraventie Haer Ho: Mo: daer van te advertieren. Was geparafeert JOHAN BECKER zt. ondesonts Accordert met t'voorl. Register, ende was ondertekent F. FAGEL.

Bijlage 4: Plakkaat m.b.t. verdeling graan in 1709

N. 60.

P L A C A T.

E Staten Generael

der Verenighde Nederlanden, alken den geenen / die desen sullen sien ofte hooren lesen / salut / doen te weten : Dat Wy / om te beter te verhoeden den toevoer van Granen na den Wyandt / uyt het Ober-quartier van Gelderlandt / ende uyt de drie Landen van Ober-Maze / onder Onsen Staet residerende / volgens Onse intentie / verbat in Onse Placaten / tegen den uytvoer van Granen na den Wyandt gemanereert / specialijk het laetste van den scheidenden Tuul jonghsleden / goetgebonden hebben te omdaneren ende te statueren / soo als Wy omdaneren ende statueren mit desen / dat booz peder opene Plaetse / het 3p Stadt / Woy / Heerlijckheyt ofte Schuyt in het Ober-quartier van Gelderlandt / ende in de Landen van Ober-Maze / welke gebonden sal werden van Granen / tot de subsistentie van de Ingezetenen noodigh / onbooyssen te syn / gereguleert sal moeten werden de quote of quantiteyt / hoe veel Granen tot de booschreue subsistentie dagelijcks werden bereyscht / na proportie van het getal der Ingezetenen / welke quote ofte quantiteyt gereguleert synde / met Wogens / koren ofte Schuyten / en anders niet / gehoeft sal mogen werden / tot den eersten September eersikomende / en niet langer / in het Ober-quartier van Gelderlandt / uyt de Steden van Hoermonde ofte Denlo / ter keuse van de opene Plaetse / die de Granen noodigh hebben / welke keuse sy sullen moeten doen binnen vier en twintigh uren na de publicatie deses / ende in de Landen van Ober-Maze / uyt de Stadt van Maestricht / op pene / dat de Gehelike van hare quote gepulvert sullen werden / dat die Granen niet sullen gebolgt werden / als allen op een Billet van den Ontfanger van de inkomende en uytgaende rechten in de gemelde Steden van Hoermonde / Denlo ende Maestricht : Welken Ontfanger Wy verklaren alleen gequalificeert te syn tot het geven van sodanige Billetten / hem verbiidende enige Billetten te geven / anders als booz de opene Plaetse / het 3p Stadt / Woy / Heerlijckheden ofte Schuyten / volgens de Assignation / daer toe te geven by de Magistraten van gemelde Steden van Hoermonde / Denlo of Maestricht / dat waer de Granen sullen werden gehaelt / ende sulcks waer eens ter weder / tot sodanige quantiteyt / als booz peder opene Stadt / Woy / Heerlijckheyt ofte Schuyt sal wesen gereguleert / ende op de Certificaten / volgens het formulier aen het synde deses geinscreert. Verbiidende insgelijcks aen gemelde Ontfangers / enige Granen / na de booschreue opene Plaetse te laten volgen / als na dat dooz de Magistraten van de Stadt / waer uyt de Granen booz de booschreue opene Plaetse / sullen werden gehaelt / geinscreert sal wesen van de quote ofte quantiteyt / die de selve noodigh sullen hebben : Wydmerende verders / dat de Certificaten / waer op de Granen / als vooren / sullen werden gehaelt / dooz gemelde Ontfangers sullen moeten werden gereguleert / geliasseert ende bewaert / op dat t'allen tijden sal kunnen sien / waer Plaetse hare quote hebben gehaelt / ende ene Plaetse niet tweemaal moge komen in ene wick.

Verbiidende verders aen de Molenaers in het Ober-quartier van Gelderlandt / ende de Landen van Ober-Maze / enige Granen uyt de besloten Steden te halen / anders als op een Billet van de hier boozgemelde Ontfangers / continuerende de netre quantiteyt en specie van de Granen / die ter Molen sullen werden gehaelt / sullen de booschreue Molenaers gehouden wesen / gelijcke quantiteyt Meel in de besloten Steden wederom te brengen / binnen tweemaal vier en twintigh uren daer na / ende daer van aen gemelden Ontfanger te doen blijken / op pene / dat andersints de Gehelike gehouden sal werden / de Granen na den Wyandt te hebben gehaelt / ende dat als sodanigh sal werden gestraft / ende sal den Molenaar het Billet / van den Ontfanger aen hem gegeven / by het wederbrengen van het Meel weder aen den selven moeten overgeven / ende soek een Billet aen den Ontfanger by het ofhalen van de Granen moeten laten / waer uyt blijken kan de quantiteyt Granen / welke t'elkens na de Molen heeft geboert.

Verbiidende verders / dat in het Ober-quartier van Gelderlandt / ende Landen van Ober-Maze / byten de Steden van Hoermonde / Denlo en Maestricht / geen vergaderinge ofte Magasynen van Granen sullen mogen werden gemaekt / oock geen publicque macht-dagen van Granen sullen mogen werden gehouden / op pene van confiscatie van de Granen / en fcs hondert guldens daer boven / de helfte ten profijte van den Kenzen-ger / ende de wederhelfte ten profijte van den Officier / die de calange sal doen.

Ende op dat hier van niemant enige ignorantie home te pretenderen / willen ende begeren Wy / dat dit Ons Placacat alomme in het Ober-quartier van Gelderlandt / te Maestricht / ende in de Landen van Ober-Maze / sal werden gepublickeert ende geassigiert / ter plaetse daer sulcks gelijckelijck is. Lasten en bevelen woort de Raeden van het Collegie ter Admiralteit op de Maze / den Advocat Fiscal / de Commisfen Generael / mitgaders allen anderen / Officieren / Rechters ende Justicieren / dien het aengaet / dit Ons Placacat te doen nakomen / procederende tegen de Contraventers / sonder enige ooghlophinge / fauor ofte verdoogh / want Wy het selve ten dienste van den Lande / ende van de goede Ingezetenen van dien / bevelen hebben alsoe te behooren. Als gedaen en geapreft ter Vergaderinge van de hoogh-gemelde Heeren Staten Generael in den Hage den twee en twintighsten Julij sechenten hondert negen. Was gepatenteert / D. V. Groenewegen vande Made. Onder stont / Eer omdonantie van de selve. Was getekent / F. Fagel. Synde op het spantim gedrukt het Cachet van heer hoogh-gemelde haer Hoogh Mog. op een vooden Outwel / overdekt met een papieren klapte.

Formulier van certificatie, welke by den Officier en Regenten van de Plaetse ten platten Lande in het Ober-quartier van Gelderlandt, en de Landen van Ober-Maze, gegeven sullen werden, om daer op te halen de Granen uyt de Steden hier vooren genoemt.

WY Schout ende Regenten van
verklaren op den eedt door ons gedaen in handen van
die sal
afhalen de quote ofte de quantiteyt Granen, noodigh voor
de subsistentie van de Ingezetenen van
voornoemt, dat het getal der voorschreue Ingezetenen aldaer bestaat in
Personen,
aldaer hare vaste woon-plaetse hebbende, dat wy de voorschreue quote ofte quantiteyt Granen aen ons sullen doen overleveren, ende de selve distribueren, alleen aen gemelde Ingezetenen, na dat de Hoofden der Huysgefinnen by eede aen ons sullen hebben beloofd, de selve directelijck nochte indirectelijck niet te sullen diverteren, nochte tot eenigh ander gebruyck, als tot haer eygen consumptie, te sullen employeren, lastende den gemelden
desen eedt te vernieuwen, in handen van den Ontfanger, van wien het Billet, tot het volgen der Granen, sal halen.

I N ' G R A V E N H A G E,
By PAULUS SCHELTUS, ordinaris Drucker van de Hoogh Mog. Heeren Staten Generael der
Verenighde Nederlanden, Anno 1709.
Met Privilegie.